

(Online) ISSN 2424-6034

V. PUTINO VALDŽIOS VEIKIMAS: KELIŲ SLUOKSNIŲ ELITO GRUPIŲ SISTEMA

VYTAUTAS KERŠANSKAS

Straipsnyje teigiama, kad esminį vaidmenį Rusijos politinėje sistemoje vaidina įvairios galios elito grupės, o jų ir Vladimiro Putino, kaip sistemos arbitro, analizė padeda geriausiai suprasti sistemos veikimo bruožus. Pirmiausia darbe apžvelgtos pokomunistinės Rusijos politinio elito susidarymo aplinkybės, nurodyti pagrindiniai jį lėmę veiksniai ir pateiktos Rusijos galios elito, ypač valdant V. Putinui, veikimo prielaidos. Remiantis pasiūlytu Rusijos politinės sistemos aiškinimu ir elito grupių skirstymo modeliu, bus pateikta pagrindinių veikėjų – sisteminių ir nesisteminių, formalių ir neformalių – apžvalga. Sisteminiai veikėjai apima tiek artimiausią V. Putino aplinką, tiek opoziciją imituojančius veikėjus. Nesisteminių veikėjų analizę papildė ir jų eliminavimo iš sistemos metodų aprašymas. Teigiama, kad nors Rusijos politinė sistema yra sunkiai atidaroma „juodoji dėžė“, elito grupių sąveika ir konkurencija leidžia daryti išvadas apie pačioje sistemoje vykstančius pokyčius.

Vytautas Keršanskas – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Europos studijų programos absolventas, Rytų Europos studijų centro analitikas (el. paštas: vytautas.kersanskas@eesc.lt).

Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Rusijos raidos scenarijai: implikacijos Lietuvos ir regioniniam saugumui“ (sutartis Nr. REP-7/2015).

© Vytautas Keršanskas, 2016

Straipsnis įteiktas redakcijai 2016 m. spalio 14 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2016 m. gruodžio 12 d.

Ivadas

Kaip veikia po SSRS griūties susidariusi Rusijos politinė sistema, aiškinama skirtingai. Laikantis dominuojančio požiūrio, teigiama, kad šalyje veikia griežtai centralizuota valdžios vertikalė, autoritarinis ar net diktatūrinis valdžios modelis, svarstoma apie klanų tinklus arba žiniasklaidos kontrole grįstą režimą (mediakratiją). Tačiau įvairius požiūrius grindžia bendra prielaida: nagrinėjant galios koncentraciją Rusijoje, būtina analizuoti įtakos grupes – jų susidarymą, politinių, ekonominių ir karinių veikėjų santykį, formalių ir neformalių saitų reikšmę, skirtingų įtakos grupių sąveiką.

Galios koncentravimasis elito sluoksnyje apmąstomas dar nuo Aristotelio laikų, tačiau daugiausia dėmesio elito grupėms imta skirti XX a., plėtojantis sociologijos mokslams. Tokie XX a. pradžios sociologai kaip Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto ar Robertas Michelsas sukūrė teorines elito grupių tyrimų prielaidas. G. Mosca išskyrė priežastis, kodėl maža, tačiau organizuota „politinė klasė“ gali būti gero-kai įtakingesnė nei didžioji visuomenės dalis: dėl savo mažo dydžio organizuota politinė klasė gali lengviau pasiekti bendrą sutarimą ir sprendimus nei neorganizuota dauguma, be to, pirmoji turi tam tikrą materialinę, intelektualinę ar moralinę viršenybę likusių atžvilgiu, kuri ją atskiria nuo masių¹. V. Pareto pažymėjo, kad kiekvienoje srityje individo gebėjimų lygis gali būti aiškiai apibrėžtas, todėl visuomenėje, kuri pasižymi jokiais veiksniais neribotu socialiniu mobilumu, elito grupės susiformuoja iš talentingiausių ir būti įtakingais labiausiai nusipelnusių asmenų². Tačiau kartu autorius atkreipia dėmesį, kad realybėje elito grupių atstovais tampa politinę įtaką, galią ir įtikinimą įvaldyti sugebantys arba turta bei galią paveldėję asmenys³. R. Mi-

¹ Pandey R., *Mainstream Traditions of Social Stratification Theory*, New Delhi: Mittal Publications, 1989, p. 131–132.

² Pareto V., *Mind and Society*, vol. III, London: Jonathan Cape Ltd., 1935 p. 1422–1424.

³ Ten pat, p. 1429.

chelsas elitus, kuriuos jis vadino „oligarchijomis“, kildino iš lyderių poreikio sukurti galios struktūrą (organizaciją), kad jų valdymas būtų efektyvus. Turėdami vis geresnę prieigą prie finansinių šaltinių, informacinės sklaidos, paties organizacijos valdymo kontrolės, jie sutelkia galią savo rankose – taip, anot autoriaus, organizacijos (tokios kaip politinės partijos, profesinės sąjungos ar pan.) užprogramuoja „aristokratinės tendencijas“, nes valdančiuosius atskiria nuo masių⁴. Bendras skaitant visų trijų autorių tekstus kylantis pastebėjimas yra tai, kad dėl elito formavimosi inertiškumo sunku pakeisti tokią galios pasiskirstymo kryptį, todėl didėjantis elito autonomiškumas ir efektyvios „stabžių ir atsvarų“ sistemos stoka lemia elito įsigalėjimą, kuris ima kelti iššūkius demokratinei valstybės raidai.

Elito galios šaltinius kiek vėliau, XX a. šeštajame dešimtmetyje, įvardijo C. Wrightas Millsas. Jis kildino juos iš politinės, ekonominės ir karinės aplinkos. Tai: 1) aukštas pareigas turintys politikai ir artimiausia jų aplinka; 2) didžiųjų korporacijų savininkai ir vadovai bei 3) aukšto rango kariuomenės pareigūnai⁵. Autorius, atlikęs išsamią aukščiausių JAV pareigūnų veikimo ir kilmės analizę, pabrėžė, kad, nors JAV galios elitą sudaro gana nedidelė žmonių grupė, didžioji jų dalis laikosi konstitucinių principų ir saugo pilietines teises, nesivadovauja savanaudiškais interesais ir, nors šio galios elito veikimo ir vertybių sistema specifinė, jis yra atviras tiems, kurie daug dirba ir yra pasiryžę šią sistemą priimti⁶.

„Elitologija“ kaip atskira pokomunistinės Rusijos transformacijos ir politinės sistemos tyrimų šaka buvo pradėta plėtoti iškart po SSRS griūties. Per ketvirtį amžiaus buvo pasiūlyta daug skirtingų metodų ir tyrimo būdų, pastebėta, kad elito grupių tyrimai leidžia padaryti

⁴ Michels R., *A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, New York: Heart's International Library Co., 1915, p. 31–32.

⁵ Wright Mills C., *The Power Elite (New Edition)*, Oxford University Press, 2000, p. 7–8.

⁶ Ten pat, p. 359.

svarbių įžvalgų apie tai, kaip veikia valstybės politinė sistema. Vis dėlto Rusijos politinės sistemos uždaramas ir patikimos informacijos apie galios tinklus stoka leidžia daryti tik ribotas išvadas apie tai, kokia yra šios „juodosios dėžės“ veikimo logika, todėl elito grupes tyrinėjantys mokslininkai susiduria su daug metodologinių iššūkių.

Šiame straipsnyje pirmiausia bus pateikta pokomunistinės Rusijos transformacijos ir galios elito susidarymo tyrimų apžvalga. Tada bus pateiktos Rusijos galios elito, ypač valdant V. Putinui, susidarymo ir veikimo prielaidos, o remiantis pasiūlytu šiandienės Rusijos politinės sistemos (V. Putino galios vertikalės) aiškinimo modeliu, bus pateikta pagrindinių veikėjų – sisteminių ir nesisteminių, formalių ir neformalių – apžvalga. Sisteminiai veikėjai gali būti tiek artimiausia V. Putino aplinka, tiek opoziciją imituojuojantys veikėjai, o štai kalbant apie nesisteminius veikėjus, svarbu ne tik juos įvardyti, bet ir apžvelgti jų eliminavimo iš sistemos būdus.

1. Pokomunistinės Rusijos transformacijos ir politinio elito tyrimai

Politinio elito tyrimai tapo svarbia politikos mokslų ir sociologijos šaka tiek pokomunistinėje Rusijoje, tiek už jos ribų, bandant paaiškinti vykstančią transformaciją, galios grupių įtaką jai ir politinės sistemos veikimui apskritai. Pagreitį šie tyrimai ypač įgavo po to, kai, nuslūgus pilietinių judėjimų šalyje bangai, elitas tapo svarbiausia tolesnės valstybės raidos dalimi⁷. Šie tyrimai daugiausia koncentravosi trimis kryptimis: 1) istoriniai elito grupių tyrinėjimai; 2) nacionalinio elito bei 3) regioninio elito tyrimai, kuriems taikyti skirtingi metodai – nuo istorinių archyvų ir dokumentų analizės iki

⁷ Гельман В., „Transition“ по-русски: концепции переходного периода и политическая трансформация в России (1989–1996)“ („Transition“ rusiškai: pereinamojo laikotarpio koncepcija ir politinė transformacija Rusijoje (1989–1996)), *Общественные науки и современность* (Socialiniai ir šiuolaikiniai mokslai), No. 4, 1997, p. 70.

galios elitui priskiriamų ar visuotinės visuomenės nuomonės apklausų organizavimo⁸.

Tiriant pokomunistinės Rusijos ankstyvąjį elito grupių formavimąsi, išryškėja du požiūriai. Apie elito apytaką rašę autoriai teigia, kad instituciniai pokyčiai iš esmės pakeitė Rusijos elito struktūrą: veiksniai, užtikrinę elito mobilumą iki 1989 m., šiandien nebeaktualūs, o pagrindinius postus užėmęs naujasis elitas veikia pagal naujas taisykles⁹. Barbaros Green teigimu, viena iš SSRS griūties ir Rusijos Federacijos susikūrimo priežasčių yra naujojo politinio elito įsigalėjimas Maskvoje, todėl kalbėti apie esminį nomenklatūros vaidmens išlikimą nebėra aktualu. Autorė parodo šį lūžį aptardama B. Jelcino ir Michailo Gorbačiovo kovą¹⁰. Olga Kryshanovskaya, priskiriama prie elito reprodukcijos teorijos šalininkų, teigia, kad instituciniai pokyčiai Rusijoje iš esmės nepakeitė elito struktūros, ir tvirtina, kad buvusios sovietinės nomenklatūros galią dabar lemia privati ekonominė nuosavybė, t. y. įvykusios nevaldomos privatizacijos vaisiais labiausiai pasinaudojo buvusi nomenklatūra, posovietinėje Rusijoje įsitvirtinusi verslo ir pramonės sektoriuose¹¹. 1994 m. Rusijos mokslų akademijos Sociologijos instituto tyrimas parodė, kad 75 proc. Borisui Jelcinui artimiausio politinio elito atėjo iš nomenklatūros – jos atstovai sudarė 60 proc. parlamento, 74 proc. vyriausybės, 41 proc. verslininkų ir 83 proc. regionų lyderių. Pirmaisiais pokomunistinės Rusijos transformacijos metais nomenklatūros atstovai nesunkiai tapo ir naujosios sistemos dalimi, užmezgę ryšius su pramone ir ka-

⁸ Gel'man V., Tarusina I., „Studies of Political Elites in Russia: Issues and Alternatives“, *Communist and Post-Communist Studies*, No. 33, 2000, p. 315–317.

⁹ Nee V., „A theory of Market Transition: From Redistribution to Markets in State Socialism“, *American Sociological Review* 54 (5), 1989, <https://www.jstor.org/stable/2117747?seq=1#page_scan_tab_contents>, 2016 07 24.

¹⁰ Green B., *The Dynamics of Russian Politics: A Short History*, Westport: Greenwood Press, 1994.

¹¹ Kryshantovskaya O., White S., „From Soviet Nomenklatura to Russian Elite“, *Euro-pe-Asia Studies* 48 (5), July 1996, p. 711–733.

riniu sluoksniu¹². Todėl Vadimas Radaevas sujungė šiuos aiškinimus teigdamas, kad, nors pirmuoju etapu („revoliucijos proveržiu“) į politinę sceną įžengė daug skirtingo profilio naujokų, netrukus į valdymą grįžo ir dalis buvusio politinio elito, kuris buvo priimtas kaip kompromisinis variantas, reikalingas dėl šių žmonių turimų valstybės valdymo įgūdžių, galiausiai linkdamas prie prielaidos, jog daugumą naujojo elito sudarė buvusios nomenklatūros atstovai, patvirtinimo¹³.

Sutinkama, kad nuo pat 1991 m. sistemoje didžiausią galią turėjo ne institucionalizuoti, formalūs veikėjai, o elito klanai ir jų sąveika. Siekdama paneigti Rusijos spaudoje įsigalėjusį požiūrį, jog „valdančioji oligarchija“ – tai monolitinis blokas, Virginie Coulloudon išskyrė trijų lygmenų elito klanų sąsajas ir išsidėstymą. Autorė teigia, kad mikrolygmeniu (pvz., ministerijoje, įmonėje ar gamykloje) veikia iš sovietinės sistemos paveldėta karjeros sistema, grįsta giminystės ar draugystės ryšiais¹⁴. Sektorių lygmeniu, susijusiu su konkrečia pramonės ar ekonomikos šaka, susiformavo trejopo pobūdžio klanai: bankininkų oligarchų, išaugusių iš nevaldomos privatizacijos ir „valstybinių pinigų“ (pvz., Vladimiras Potaninas); asmeniniais ar šeimos ryšiais sukurto verslo klanai (pvz., Konstantinas Borovojus); savarankiškai, rinkos modeliu, be asmeninių ar kitų ryšių atsiradusio verslo klanai (pvz., Kakha Bendukidze)¹⁵. Sovietmečiu pagrindinės interesų grupės buvo susijusios su konkrečiu pramonės sektoriumi (įtakingiausi – karinės pramonės ir energetikos sektoriai), tačiau

¹² Ten pat.

¹³ Радаев В., «Революция разночинцев» (Skirtingų žmonių revoliucija), Заславская Т. (ed.), *Куда идет Россия? Альтернативы общественного развития* (Kur eina Rusija? Alternatyvūs visuomenės scenarijai), 1995, p. 136–140; Радаев В., «Трансформация элит и становление национальной элиты в постсоветской России» (Elito transformacija ir nacionalinio elito Rusijoje atsiradimas), *Роль государства в развитии общества: Россия и международный опыт* (Valstybės vaidmuo visuomenės vystymuisi: Rusija ir tarptautinė patirtis), 1997, p. 207–216.

¹⁴ Coulloudon V., „Elite Groups in Russia“, *Demokratizatsiya* 6 (3), 1998, p. 537, <http://www2.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/06-03_coulloudon.pdf>, 2016 07 24.

¹⁵ Ten pat, p. 536–540.

V. Coulloudoun teigia, kad po SSRS griūties šių grupių ryšiai labiau plėtojosi pagal tarpsektorinį principą, kai asmenys, siekiantys didesnės galios, iš skirtingų sektorių ėmė burtis į grupes. Stiprinant galią, įtakos turėjo santykiai su teritorinių sričių gubernatoriais, privačių bankų bei didelių skirtingų pramonės šakų įmonių valdytojais, o grupės vienijo bendri interesai¹⁶. Todėl šiandienės sistemos tyrimuose taip pat svarbu nurodyti tarpsektorinius, tarpinstitucinius įtakos grupių išsidėstymus ir ryšius.

Kitas moksliniuose darbuose diskusijų susilaukęs dalykas yra režimo kaitos vertinimas, kuris daugiausia išsiskiria tarp sisteminio ir veikėjais grįsto požiūrio į transformaciją. Vakarų mokslininkai ypač daug dėmesio skyrė elitui kaip vienam iš režimo kaitos variklių: pavyzdžiui, J. Higley, J. Pakulskis ir W. Wesolowski analizavo Rusijos svyravimą tarp demokratiško ir autoritarinio pobūdžio elito grupių¹⁷. Rusų akademikai pastebėjo, kad režimo kaita Rusijoje įvyko demokratiją „įvedant“, o ne randant konsensuą tarp skirtingų grupių, todėl toks nulinės sumos žaidimas ilgainiui privedė prie situacija nepatenkintų grupių stiprėjimo ir iškilimo¹⁸.

J. Higley ir M. Burtonas teorijoje išskiria dvi vieningo elito grupių sąveikos rūšis, kurios susiejamos su valstybės režimo tipu: vieningas elitas susiburia arba ideologiniu (stabilus neatstovaujamas režimas), arba konsensuso (stabilus atstovaujamas režimas) pagrindu. Nevieningas elitas siejamas su nestabiliais, tiek atstovaujamaisiais (neliberali demokratija), tiek neatstovaujamaisiais (autoritarinis, posttotalitarinis valdymas) režimo tipais¹⁹. Bendrą ideologinę liniją turinčios elito grupės viešojoje erdvėje kuria vieningo, politinę darbotvarkę palaikančio elito įvaizdį, kurios ilgainiui, konkrečiu ideolo-

¹⁶ Ten pat, p. 541–542.

¹⁷ Higley J., Pakulski J., Wesolowski W., *Postcommunist Elites and Democracy in Eastern Europe*, Palgrave Macmillan, 1998.

¹⁸ Елизаров В., «Элитистская теория демократии и современный российский политический процесс» (Elitistinė demokratijos teorija ir politinis procesas šiuolaikinėje Rusijoje), *Polis*, No. 1, 1999, p. 72–78.

¹⁹ Higley J., Burton M., *Elite Foundations of Liberal Democracy*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., 2006, p. 19.

giniu pagrindu susiformavus šią liniją palaikančioms institucijoms, ilgam užtikrina sistemos stabilumą. Konsensuso pagrindu sudarytos grupės nebijo atvirų debatų dėl politikos krypties, tačiau galią siekiama paskirstyti taip, kad nė viena grupė nesiimtų jėga pakeisti nusistovėjusios sistemos²⁰. Autorių teigimu, ideologiniu pagrindu susiformavęs galios elitas veikė SSRS iki maždaug devintojo dešimtmečio, kol režimas buvo stabilus, tačiau, pradėjęs skilinėti, tuometinis elitas tapo nevieningas (angl. *disunited*) ir besivadovaujantis išskirtinai savo interesais²¹. Ilgainiui susiformavusi galios elito struktūra tapo gana uždara, o elito grupių kova – esmine galios paskirstymo arena, ideologijai skiriant antrinį vaidmenį: elitas pirmiausia siekia apsaugoti savo asmeninius (kolektyvinius grupės) interesus, o tik vėliau – įtvirtinti konkrečią ideologinę kryptį. J. Higley ir M. Burtono elito sąveikos traktuotė buvo naudota įvairių Rusijos tyrinėtojų siekiant paaiškinti tiek režimo transformaciją²², tiek atskirų regionų valdymo pokyčius²³. Netrukus po to, kai Rusijos demokratizacija pradėjo kelti vis daugiau abejonių, tyrimuose vis daugiau dėmesio pradėta skirti atskirų grupių konfliktams ir varžymuisi dėl įtakos²⁴.

Nors V. Putinas pastaraisiais metais daug dėmesio skiria „valstybinės“ ideologijos formavimui²⁵, ši sistema kol kas nepatenka į ideologiniu pagrindu sudarytą galios elito struktūrą, kartu ji neturi ir pakankamą konsensuso pagrindu sudaryto elito struktūros bruožų.

²⁰ Ten pat, p. 11–13.

²¹ Ten pat, p. 43–44.

²² Дискин И., *Россия: трансформация и элиты* (Rusija: transformacija ir elitai), Элтра, 1995.

²³ Дука А., «Трансформация местных элит (институционализация общественных движений: от протеста к участию)» (Vietinio elito transformacija (Socialinių judėjimų institucionalizacija: nuo protestų iki dalyvavimo)), *Mir Rossii* 4 (2), 1995, p. 106–117.

²⁴ Golosov G., „From Adygeya to Yaroslavl’: Factors of Party Development in Russia’s Regions“, *Europe–Asia Studies* 51 (8), 1999, p. 1133–1166; Hughes J., Pete, J., „Local Elites and Transition in Russia: Adaptation or Competition?“, *British Journal of Political Science* 31 (4), 2001, p. 673–686.

²⁵ Ivanauskas V., „Rusiškasis konservatizmas: nacionalinės ideologijos paieška ir santykis su Rusijos užsienio politika“, *Politologija* 1 (81), 2016.

Paskutinę prezidento kadenciją (nuo 2012 m.) sistemą jis daro vis uždaresnę: ne tik mažina elito grupių patekimą į valdantįjį sluoksnį, bet ir siaurina alternatyvių idėjų, politikos (*policy*) galimybes, taip pat siekia užtikrinti galios balansą (kiek jis įmanomas tokioje sistemoje), kad nė viena grupė negautų per daug įtakos. Kitaip tariant, šiandienė Rusijos politinė sistema reikalauja vienodai dėmesio skirti tiek V. Putino asmeniui kaip galią paskirstančiam arbitrai, tiek atskiroms įtakos grupėms, kovojančioms dėl „vietos po saule“.

Būtent toks požiūris dominuoja daugiausia dėmesio susilaukiančiuose pastarųjų metų tyrimuose. Richardas Sakwa teigia, kad V. Putino politinio genijaus receptas yra gebėjimas balansuoti tarp skirtingų frakcijų, neleisti nė vienai iš jų įsigalėti ir gebėti sukurti tokį centrinį valdymo organą, kuris būtų visiškai jam pavaldus²⁶. Plačiau pripažintos knygos „Putin’s Kleptocracy“ autorė Karina Dawisha pateikia itin išsamų V. Putino ir jo aplinkos atėjimo į valdžią, įsigalėjimo ir pagrindinių veikimo principų paaiškinimą. Ji apibendrina, kad esama sistema yra tokios formos autoritarizmas, kuris leidžia dominuoti ir asmeniškai pelnytis tiek pačiam galios centrui, tiek jo artimai aplinkai, o sistemai suprasti svarbūs tiek formalūs, tiek (ypač) neformalūs ryšiai: „[Putinas] sukūrė asmeniniais ryšiais grįstą tarpusavyje susijusį tinklą, kuriame jis buvo svarbiausias ramsis. Jis nebūtinai buvo pats įtakingiausias atskirose grupėse, bet jis buvo tas, kuris stovėjo už jų visų.“²⁷

Šiame straipsnyje laikomasi prielaidos, kad tinkamiausia nagrinėti dabartinio Rusijos galios elito sanklodą yra vertinant per V. Putino aplinkos, tiek formalios, tiek neformalios, prizmę. Elito grupių, atskirų jo veikėjų santykis su V. Putinu (atstumas nuo jo), tarpusavio grupių varžymasis dėl išteklių, atskirų sistemą palaikančių funkcijų vykdymas – tokie dalykai turi būti įvertinti, bandant išskleisti esamos

²⁶ Sakwa R., *Putin Redux – Power and Contradiction in Contemporary Russia*, Routledge, 2014, p. 215.

²⁷ Dawisha K., *Putin’s Kleptocracy: Who Owns Russia?*, New York: Simon & Schuster Paperbacks, 2014, p. 8–9, 100.

politinės sistemos paveikslą. Šiam tikslui pasiekti remiamasi tuo, kad Bettina Rentz ir Jonathanas Sullivanas atkreipė dėmesį į tai, jog, daugėjant viešai prieinamos informacijos internetinėje erdvėje, Rusijos elito tyrimai darosi vis labiau galimi pasinaudojant šiuo ištekliumi²⁸. Straipsnyje pateikiamas atskirų elito grupių skirstymas ir dinamika grindžiami pirminiais ir antriniais internete pasiekiamais šaltiniais. Tekstu siekiama aktualinti gilesnius Rusijos politinės sistemos veikimo principų tyrinėjimus Lietuvoje.

2. V. Putino aplinka: kelių sluoksnių formalių ir neformalių ryšių sistema

Remiantis pirmiau minėtomis prielaidomis ir siekiant iliustruoti šiandien Rusijoje veikiančią galios elito sąveikos sistemą, bus aprašyti Marcino Kaczmarisko ir Jevgenijaus Minčenko pasiūlyti Rusijos politinio elito tyrimo metodai, pateikiant savą V. Putino galios struktūros interpretaciją ir įvardijant svarbiausius veiksnius.

M. Kaczmariskis skirsto galios elitą į keturias grupes, kurių santykis su lyderiu skirtingas: vidinis ratas; laiminti koalicija; veto žaidėjai; opozicija²⁹. Į vidinį ratą patenkama tik asmenine lyderio iniciatyva; šios grupės nariai turi daugiausia įtakos valstybės politikos raidai ir geriausiai prieina prie jos išteklių. Vidinio rato narių įtakos dažnai nerodo jų oficialios pareigybės. Kitos grupės yra autonomiškesnės ir nebūtinai priklauso nuo asmeninio V. Putino sprendimo. Laiminčią koaliciją sudaro V. Putino ir jo sistemos rėmėjai, siekiantys išlaikyti esamą galios balansą, kuris jiems naudingas. Veto žaidėjais laikomi režimo atžvilgiu neutralūs asmenys ar grupės, tačiau jų turima įtaka gali blokuoti tam tikrus sprendimus³⁰. Opozicija siekia pakeisti *sta-*

²⁸ Rentz B., Sullivan J., „Electronic Resources and the Study of Political Elites in Russia“, *Europe-Asia Studies* 65 (10), December 2013, p. 1898.

²⁹ Kaczmariski M., „Domestic Power Relations and Russia’s Foreign Policy“, *Demokratizatsiya* 22 (3), 2014, p. 392.

³⁰ Ten pat, p. 391.

tus quo, todėl režimas jos atžvilgiu veikia priešiškesniausiai. M. Kaczmarek teigia, kad per pirmąją V. Putino kadenciją pastarosios dvi grupės turėjo savo atstovus ir įtaką Rusijos politinėje sistemoje. O po 2012 m. veto žaidėjų, galinčių būti įtakingais ir neutraliais režimo atžvilgiu, faktiškai neliko. Ir opozicija, nors tokia ir egzistuoja, yra itin suskaldyta ir silpna³¹.

Komunikacijos agentūra „Minchenko Consulting“ siūlo Rusijos veikiančią politinę sistemą ir elito grupių ryšius vizualizuoti pagal SSRS egzistavusį politinį biurą – anot jų, valdant V. Putinui, svarbiausius sprendimus priima būtent į šį neformalų „biurą“ patenkantys veikėjai³². Autoriai atmeta prielaidą, jog V. Putinas yra suformavęs galingą vertikale, kurios viršuje jis priimtų vienašalius sprendimus: teigiama, kad galia Rusijoje yra sutelkta „klanų ir grupių, tarpusavyje kovojančių dėl išteklių, konglomerate. Putino vaidmuo šioje sistemoje nesikeičia: jis arbitras arba moderatorius, tačiau galingas arbitras, kurio žodis paskutinis“³³. Susidariusią sistemą apibrėžia keletas svarbių veiksmų. Pirmiausia, „Politbiuras 2.0“ neturi formalių bendrų posėdžių. Antra, oficialus jam priskirtinų asmenų statusas nebūtinai rodo realią jų įtaką politiniams sprendimams. Trečia, į „Politbiurą 2.0“ patenka skirtingų grupių atstovai, kurie tuo pat metu ir tarpusavyje konkuruoja dėl įtakos jame, ir siekia išlaikyti paties neformalaus instituto įtaką valstybės valdyme³⁴.

³¹ Ten pat, p. 397.

³² Nuo 2012 m. yra pasirodę keturi „Minchenko Consulting“ atlikti V. Putino ir elito grupių pasiskirstymo tyrimai: Minchenko Consulting Group, „Vladimir Putin’s Big Government and the ‘Politburo 2.0’“ [Report], 2012, <http://minchenko.ru/netcat_files/File/Big%20Government%20and%20the%20Politburo%202_0.pdf>; Minchenko Consulting Group, „Politburo 2.0 Ahead of a Realignment of Elite Groups in Russia“, 2013, <http://minchenko.ru/en/analytcs/analitics_5.html>; Minchenko Consulting Group, „‘Politburo 2.0’ and the post-Crimean Russia“, 2014 10 22, <http://www.minchenko.ru/netcat_files/File/Politburo_2014_ENG1_pre_final1.pdf>; Minchenko Consulting Group, „‘Politburo 2.0’ and the Syrian Gambit“, 2015 12 16, <http://www.minchenko.ru/netcat_files/File/Politburo%202015%20ENG%2026_12_15.pdf>.

³³ Minchenko Consulting Group, „Vladimir Putin’s Big Government and the ‘Politburo 2.0’“, p. 3.

³⁴ Ten pat, p. 4.

„Politbiuro 2.0“ sudėtis nėra griežtai nustatyta, o atskirų asmenų ar grupių (dėl įtakos konkuruoja galios struktūrų, politinis, verslo ir techninis-biurokratinis blokai, iš dalies ir sisteminės opozicijos atstovai bei įtakingiausių regionų lyderiai) įsigalėjimas susijęs ne tik su išteklių persiskirstymu, bet ir su vykdomos politikos pokyčiais. Tačiau taip pat kinta ir V. Putino įtaka: 2012 m. buvo teigiama, kad tiesiogiai V. Putinas kontroliuoja energetikos, ypač dujų sektorių ir svarbiausius Rusijos bankus (VEB, VTB ir Sberbank), o kitų sričių kontrolė yra maždaug padalyta „Politbiuro 2.0“ nariams³⁵. Tačiau po Krymo aneksijos atliktoje studijoje autoriai teigia, kad V. Putinas sustiprino savo įtaką ne tik energetikos sektoriuje, bet ir užsienio politikos, gynybos ir karinio pramonės komplekso, saugumo struktūrų atžvilgiu; vidaus, socialinės politikos, finansų sektoriaus ir infrastruktūrinių projektų klausimais atsakomybė paskirstyta „Politbiuro 2.0“ nariams³⁶. Ši balansą palaiko vadinamoji „svertų ir atsvarų“ sistema, neleidžianti įsigalėti vienai elito grupei, o sykiu kompensuojanti praradimus einamojo meto „pralaimėtojams“, siekiant išlaikyti jų lojalumą ir režimo stabilumą.

„Politbiuro 2.0“ koncepcija neatskleidžia visų elito grupių saitų, nes, pavyzdžiui, tarp įtakingiausių jo atstovų nepatenka vicepremyeras Dmitrijus Rogozinas, kurio įtaka V. Putino aplinkai pastaraisiais metais ypač padidėjo, be to, jo klanas nuolat minimas kaip vienas pagrindinių Rusijos intervencijos Ukrainoje strategų³⁷. Tačiau ši koncepcija leidžia padaryti svarbių įžvalgų apie elito grupes Rusijoje: šiuo metu (2016 m.) artimiausią prezidento aplinką sudaro įtakingiausi galios elito atstovai (įtakingiausiais tampantys tiek dėl formalių pareigų, tiek dėl neformalios įtakos ir ryšių). Visgi už šio „politbiuro“ ribų stovi virtinė kitų elito grupių ar įtakingų asmenybių,

³⁵ Ten pat, p. 3–4.

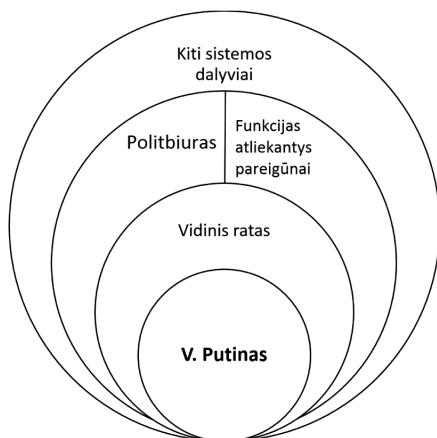
³⁶ Minchenko Consulting Group, „‘Politbiuro 2.0’ and the post-Crimean Russia“, p. 5.

³⁷ Laurinavičius M., „D. Rogozino klanas – pagrindiniai agresijos prieš Ukrainą architektai“, *V. Putino Rusija*, Nr. 2, 2014 08 19, <<http://www.eesc.lt/uploads/news/id770/Projektas%20Putino%20Rusija%20LTU%20Nr%202.pdf>>, 2016 08 01.

kurie konkuruoja, siekdami tapti artimiausiais biuro nariais. Trečiasis sluoksnis, ne mažiau svarbus, – įtakingiausiais nesiekiantys tapti, tačiau savo funkcijas (formalias arba ne) atliekantys asmenys. Tai gali būti svarbiausi regionų lyderiai, neformalūs Kremliaus ideologijos formuotojai, socialinį stabilumą garantuojančių institucijų vadovai.

Kadangi V. Putino valdymo sistema aiškinama kelių lygmenų valdžios ryšiais, politikos vykdytojų ir dalyvių santykių bei kaitos dinamiką verta analizuoti tiek vertinant institucinę, tiek neformaliųjų V. Putino tinklų aplinką. Čia vienas svarbiausių vaidmenų tenka artimiausių bendražygių ratui. Jis mišraus pobūdžio, atsiranda ir iš funkcinų ryšių (pvz., saugumiečiai), ir iš asmeninių santykių (nepotiniai), tačiau šie elementai iš dalies susikloja.

Remiantis M. Kaczmarskio ir J. Minčenko išvalgomis, pateikiama V. Putino sistemos interpretacija (1 pav.). Vidinį ratą, esantį arčiausiai prezidento, sudaro ilgamečiai asmeninio pasitikėjimo bendražygiai, kurių įtaka V. Putinui didžiausia, kad ir kokios būtų jų užimamos formalios pozicijos. Tai tam tikra „buferinė zona“, apsau-

1 pav. V. Putino valdžios sistemos aiškinimo modelis

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis M. Kaczmarskio ir J. Minčenko modeliais

ganti V. Putiną nuo per didelės kitų, konkuruojančių, grupių įtakos. Antrąjį ratą sudaro dvi grupės. Pirmiausia – vadinamasis „politbiuras“, į kurį patenka tiek vidinio rato, tiek tuo metu didžiausią įtaką ar galią pasiekę veikėjai, nebūtinai iš artimiausio sluoksnio. Kita grupė – funkcijas atliekantys pareigūnai, neturintys didelės įtakos V. Putino sprendimams, tačiau reikalingi, kad sistema veiktų (juos geriau apibūdina terminas „vykdytojai“, o ne „sprendėjai“). Galiausiai paskutinį sistemos ratą sudaro kiti dalyviai, nepatenkantys į aukščiau esančias grupes, – pavyzdžiui, imituojančios opozicijos atstovai ar regionų lyderiai. Jie nebūtinai siekia patekti į įtakingesniųjų ratą; jų lojalumas sistemai svarbus išsaugant *status quo*.

2.1. Svarbūs V. Putino galios sistemos tyrimo ypatumai

Įvertinus elito klanus ar V. Putino įtaką, svarbu aptarti ir platesnį kontekstą, nes, siekiant suprasti sudėtingus Rusijos autoritarizmo bruožus, sutelkti dėmesį į grupę ar individą gali būti per maža. Dažnai reikia apimti ne vien autoritarinį „subjektą“ (Putiną arba klanus), bet ir iš valstybės kylančias galios struktūras, kurios žymi tęstinumą, turi veikimo tradiciją, išteklių, autoritetą bei išskirtinį vaidmenį palaikant režimą.

Pirmiausia ši sąlyga taikytina Rusijos slaptosioms tarnyboms, taip pat kariuomenei ar kitoms įtakingoms federalinėms tarnyboms, kurios nusprendžia, jog atskiri veikėjai ar klanai laikytini labiau „valstybiniais“, todėl patikimesniais nei kiti. Šis Rusijos politinės sistemos bruožas užtikrina, kad autoritaras ar valdžios klanas gali manevruoti, perimdamas dominuojančią politinę liniją ir pernelyg nuo jos nenukrypdamas, nesiekdamas fundamentalių struktūros pokyčių. Visgi tai jokiū būdu netrukdo kalbėti apie išskirtinį prezidento statusą; atliekant vertinimą, paralelių galima ieškoti su SSRS generolinių partijos sekretorių įtaka.

Tokia traktuotė leidžia teigti, jog V. Putinas ir jo aplinka, formuodami bei „rutinizuodami“ Rusijos politikos kryptį, sykiu tampa nuo

jos priklausomi, o valstybinės struktūros ir tinklai (biurokratija) veikia kaip savotiškas nubrėžtos krypties išlaikymo mechanizmas. Tai reiškia, jog V. Putinas visiškai dominuoja visų klanų atžvilgiu ir turi galimybę inicijuoti bei keisti bendrąją politiką, tačiau jis turi išlaikyti šių struktūrų ir tinklų svarbą, užtikrinti jų ir savo legitimumą, taip pat – federalinės valstybės integralumą. Nuo 2005 m. jis privalo aktyviai formuoti ideologinį karkasą – nuolat pateikti įrodymų, jog „stiprios Rusijos“ kryptis vykdoma sėkmingai.

Šitaip V. Putino sistema savotiška sutartimi, garantuojančia lojalumą, „įrėmino“ vadinamąsias sisteminės partijas (jėgas), paskatino jas remti *status quo*, prisidėti prie jo išlaikymo. Politinio elito lojalumą lemia ne tik Rusijoje nusistovėjusi, institucine galia besiremianti valdžios vertikalė, V. Putino „draugų“ sistema, bet ir tarpusavio susisaistymas korupciniais ryšiais. Korupcija šiuo požiūriu yra ne vien kultūrinis ar teisinis reiškinyss³⁸, tačiau turi ir sociopolitinę reikšmę. Ji formuoja grupės įsipareigojimus, kuria lojalumą, stiprina dalyvaujančiųjų tarpusavio ryšį³⁹. Verta pažymėti, jog atskirų asmenų turimos pareigybės ir su jomis susijusios rokiruotės kyla ne vien iš V. Putino pasitikėjimo ar slinkčių Rusijos politikoje (t. y. kintantys autoritaro poreikiai), tačiau ir iš pačių asmenų sugebėjimo veikti politinius procesus, tuo pat metu stiprinant savo vaidmenį juose (pvz., I. Sečinas, D. Rogozinas, V. Surkovas skirtingu metu buvo praradę savo įtaką ir nutolę nuo galios centro, vėliau vėl tapo galios elito dalimi). O štai nesisteminės politinės jėgos V. Putino sistema siekė palapsniui marginalizuoti ir iš politinės arenos eliminuoti ideologinėmis, propagandinėmis, teisinėmis ir kraštutiniu atveju, prievartinėmis priemonėmis. Nesisteminės politinės jėgos šiandien yra pernelyg išskaidytos,

³⁸ Barsukova S., Radaev V., „Informal Economy in Russia: A Brief Overview“, *Economic Sociology. The European Electronic Newsletter* 13 (2), 2012, p. 4–12, <http://econsoc.mpiwg.de/archive/econ_soc_13-2.pdf>, 2016 08 01.

³⁹ Neatsitiktinai kilus skandalui dėl prokuroro Jurijaus Čaikos šeimos galimos korupcijos, aukščiausioji valdžia neskubėjo reaguoti.

net tų pačių idėjinių srovių jėgos susisluoksniavusios, atribotos nuo priemonių plačiau mobilizuoti visuomenę.

Analizuojant Rusijos politinės sistemos veikimą, svarbu įvertinti, kaip susikloja formali aplinka (institucijos, pareigybės) ir neformali įtaka, atskiri tinklai. V. Putino „artimųjų rato“ egzistavimas leidžia teigti, kad Rusijos elito sistemoje svarbesni būtent neformalūs ryšiai, tačiau reikia įvertinti ir tai, kokiomis sąlygomis patenkama į formalią galią turinčias pozicijas. Todėl analizuojant svarbu ištirti pagrindinių pareigybių dalyvavimą, jų formalių kompetencijų ribas ir dinamiką. Vis dėlto daugiausia dėmesio turi būti skiriama valdžios tinklams ir artimiausiam V. Putino ratui, jų poveikiui politikos formavimo procesui.

2.2. Silovikų *įsigalėjimo tendencijos*

V. Putino valdymo modelis transformavo sistemą ir ekonominio elito – oligarchų – dominavimą neutralizavo teisinėmis ir prievartinėmis priemonėmis, priversdamas daugelį oligarchų parduoti savo verslą ir pasitraukti į užsienį (pvz., Boriso Berezovskio, Vladimiro Gusinskio atvejai⁴⁰), nuteisė ir įkalino juos (pvz., Michailas Chodorkovskis ir „Yukos“ byla), daliai suteikė galimybę likti versle, išreiškiant absoliutų lojalumą V. Putinui. Tad jau 2005 m. penkioms stambiausioms esminių Rusijos ekonomikos šakų įmonėms, bendrai kuriančioms trečdalį šalies vidaus produkto, vadovavo V. Putino statytiniai iš politinės aplinkos⁴¹. Danielis Treismanas savo studijoje šią sukurtą sistemą apibūdino terminu *silovarchija*⁴², nes dauguma

⁴⁰ Abu verslininkai, nors savo turtą ir politinę įtaką įgijo skirtingais būdais, valdė įtakingus žiniasklaidos holdingus. V. Putinui 2000-aisiais tapus prezidentu tiek B. Berezovskis, tiek V. Gusinskis pradėjo konfliktuoti su Kremliumi ir netrukus prieš juos pradėtos fabrikuoti bylos. Abu verslininkai buvo priversti palikti Rusiją, o jų turtas buvo išparduotas V. Putino aplinkos žmonėms.

⁴¹ Treisman D., „Putin’s *silovarchs*“, *Orbis* 51 (1), 2007, p. 2, <<http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/treisman/Papers/silocht06.pdf>>, 2016 08 03.

⁴² *Silovarchija* – „silovikų“ ir „oligarchijos“ žodžių junginys, kuriuo D. Treismanas apibūdino su V. Putino atėjimu į valdžią pradėto kurti Rusijos valdymo modelį, kylantį iš slaptųjų ir jėgos struktūrų bei stambaus pramoninio ir finansinio kapitalo įtakos didėjimo.

V. Putino statytinių buvo karinės ir saugumo struktūrų atstovai, priklausantys neformaliai *silovikų* stovyklai⁴³.

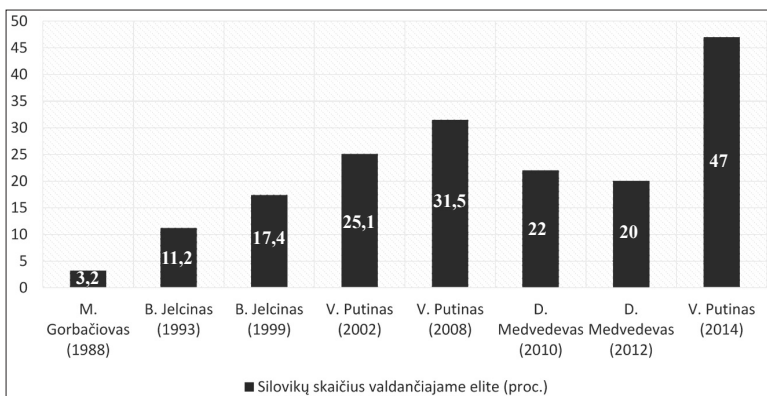
Diskutuojama, ar požiūris, jog V. Putinui, buvusiam KGB kari-ninkui, tapus prezidentu Rusijos valdžioje įsigalėjo saugumo struk-tūrų grupė, nėra per siauras, nors ir gana paplitęs bei svarbus aiški-nant V. Putino valdžios vertikalę. Sharon Werning Rivera ir Davidas W. Rivera, susisteminę empirinius duomenis, teigia, kad kalbėti apie pirmosios V. Putino kadencijos laikotarpiu įvykusią galios „silovar-chizaciją“ yra perdėta. Autoriai atskleidžia, kad *silovikų* atstovų val-džioje skaičius nebuvo išskirtinai didelis, nors didėjo, o kaip tik per pirmąją kadenciją į elitą įtraukti įvairių grupių atstovai (autoriai ne-kalba apie konkrečias grupes, tačiau parodo, kad, be karinių saugumo struktūrų atstovų, aukštas pareigas ėjo privačiojo verslo, teisės, kt. sričių ekspertai)⁴⁴. Tačiau daug metų Rusijos elitą nagrinėjanti Olga Krištanovskaja parodo, kad *silovikų* skaičius politiniame elite didėjo visą pokomunistinės Rusijos laikotarpį (žr. 2 pav.).

Žvelgiant į tradicinę perskyrą tarp *silovikų* ir liberalų, pirmąją V. Putino kadenciją galima matyti *silovikų* proveržį užimant svarbius postus, įgyjant išteklių kontrolę ir dalyvaujant sprendimų priėmime. Valdant D. Medvedevui, pastebimas „valdžios liberalų“ įtakos padidėjimas, iš dalies atkuriant balansą tarp jėgos ir pragmatikų grupių⁴⁵. O štai naujasis V. Putino valdymo laikotarpis šią perskyrą iš esmės ištirpdė (nors visai nepanaikino), nes sustiprėjo visų valdžios tinklų priklausomybė nuo V. Putino. Taikant M. Kaczmarskio galios gru-pių skirstymą, matyti, kaip šių grupių tarpusavio santykio pokytis iliustravo V. Putino autoriteto įsitvirtinimą galios tinkluose ir su juo susijusių tinklų dominavimą. Pavyzdžiui, ankstyvuojų V. Putino val-

⁴³ Ten pat.

⁴⁴ Rivera S. W., Rivera D. W., „The Russian Elite under Putin: Militocratic or Bourgeois?“, *Post-Soviet Affairs* 22 (2), p. 134–140, <http://academics.hamilton.edu/documents/Russian%20Elite%20Under%20Putin_Militocratic%20or%20Bourgeois.pdf>, 2016 08 10.

⁴⁵ Kaczmarski, p. 383–410.

2 pav. Silovikų skaičius valdžios elite O. Krištanovskajos skaičiavimais

Šaltinis: Kryshtanovskaya O. V., „Sovietization of Russia, 2000–2008“, *Eurasian Review* 2, 2009; Kryshtanovskaya O. V., „The Legacy of Tandemocracy. Russia’s Political Elite during Putin’s Third Presidency“, *Baltic Words* VII (2–3), 2014.

dymo laikotarpiu galima matyti nemažai didelę įtaką turinčių „veto žaidėjų“ ir netgi valdžios aplinkai oponuojančių grupių (opozicinės partijos „Jabloko“ autoritetas valstybės mastu, M. Chodorkovskio byla ir iš jos kylantis opozicinis judėjimas ir pan.) buvimą. Tuo metu V. Putinas vidinio rato neturėjo, tačiau šis santykis palaipsniui keitėsi. Artimiausiu ratu tapo tokie asmenys kaip I. Sečinas, D. Medvedevas, S. Ivanovas, V. Surkovas. Taip pat buvo įtraukti Rusijos Federacijos finansų ministras Aleksejus Kudrinas bei gynybos ministras Anatolijus Serdiukovas, padėjęs vykdyti karinę reformą. Tandemas su D. Medvedevu V. Putinui buvo galios ir sistemos išsaugojimas⁴⁶.

Tačiau vėliau V. Putinas, siekdamas išlaikyti įtaką ir nepriklausyti nuo artimiausio rato, atsiribojo nuo A. Kudrino, A. Serdiukovo (vėliau jis buvo netgi pakeistas) bei V. Surkovo. Taigi įtampa vidiniame rate egzistuoja, asmenys siekia sukaupti daugiau galios ir išteklių (pvz., I. Sečino nuolatinis ekspansyvumas energetikos ir kituose sek-

⁴⁶ Ten pat, p. 389.

toriuose); V. Putinas, tinklų lygiu megzdamas santykį su „laiminčia koalicija“, t. y. asmenimis ir verslo grupėmis, kurios iš esmės lojalios Putinui (todėl galima matyti tokių oligarchų kaip Genadijus Timčenko, broliai Rotenbergai ar broliai Kovalčiukai stiprėjimą ir netgi jų priskyrimą artimiausiam V. Putino ratui), jų galią paremia; „veto žaidėjų“ ar realią galią turinčios opozicijos jų galią silpnina⁴⁷.

Jėgos struktūrų atstovų elite sumažėjo valdant D. Medvedevui, nes jis siekė į valstybės aparatą įtraukti daugiau jaunų žmonių, tačiau, prasidėjus trečiajai V. Putino prezidentavimo kadencijai, *siloviki* vėl smarkiai padaugėjo⁴⁸. 2016 m. liepos pabaigoje įvykę pozicijų perstumdymai rodo, kad KGB/FSB sistemos atstovai stiprėjo: Kaliningrado srities gubernatoriumi tapo Jevgenijus Ziničevas, buvęs V. Putino apsauginis, siejamas su V. Zolotovu, Jaroslavo gubernatoriumi – Dmitrijus Mironovas, o Federalinei muitinės tarnybai vadovauti paskirtas N. Patruševo bendražygis Vladimiras Bulavinas⁴⁹.

Platesniame kontekste tai pasireiškė keliomis politikos tendencijomis. S. Rivera ir D. Rivera teigia, kad per pirmąją V. Putino valdymo kadenciją buvo susidorota su oligarchais – išardyti jų valdomi holdingai ir perimta svarbiausių žiniasklaidos priemonių kontrolė. Tačiau kitose ekonomikos srityse V. Putinas vykdė gana nuosaikią politiką, grįstą laisvąja rinka. Tai leido sukurti įspūdį, jog V. Putinas nėra nusiteikęs prieš kapitalizmą ir tik strateginėse srityse linksta naudoti *etatizmą*⁵⁰. Tačiau galiausiai matoma, kad stambusis kapitalas ir privačioji nuosavybė tapo susitarimo tarp valdžios ir verslo grupių klausimu, t. y. valstybė užtikrina privačios nuosavybės apsaugą, jeigu verslo atstovai deklaruoja visišką lojalumą valstybei ir do-

⁴⁷ Ten pat, p. 390.

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Orlova K., „The *siloviki* Shuffle Goes Nationwide“, *The American Interest*, 2016 08 02, <<http://www.the-american-interest.com/2016/08/02/the-siloviki-shuffle-goes-nationwide/>>, 2016 08 15.

⁵⁰ Rivera S. W., Rivera D. W., p. 141.

minuojančiam valdančiajam elitui⁵¹. Antra, nors autoriai teigia, kad režimo stabilumą užtikrina įvairių grupių įtraukimas į valdymo struktūras⁵², dėl ribotų valstybės finansinių išteklių šis procesas ne tik nevyksta, bet, kaip parodyta anksčiau, atvirkščiai – valdžios grupės tik dar labiau susiaurėja. Trečia, režimo stabilumas įtvirtinamas visiškai kontroliuojant visuomenės informavimą ir naikinant opoziciją (nenvengiant ir fizinio susidorojimo), o prireikus – ir eskaluojant išorinę grėsmę. Esamas režimo modelis siekia išlaikyti *status quo*, todėl kalbėti apie V. Putino ar režimo kaitą nėra pakankamo pagrindo.

2.3. *Esminiai V. Putino sistemos dalyviai*

Vadovaujantis pasiūlytąja V. Putino sistemos aiškinimo schema, bus apžvelgti pagrindiniai jos dalyviai, turintys daugiausia įtakos priimant sprendimus.

Vidinis ratas

Kaip minėta, V. Putino sistemos vidinį ratą sudaro ilgamečiai prezidento bendražygiai, užsitarnavę visišką jo pasitikėjimą ir esantys arčiausiai sprendimų priėmimo proceso. Pirmiausia tai – asmeniniai bendražygiai, einantys aukštas pareigas. Iš jų išskirtini Dmitrijus Medvedevas ir Igoris Sečinas – jie iki šiol turi postus, padedančius kontroliuoti valstybės ir ekonomikos valdymą. Juos bei Sergejų Ivanovą, Nikolajų Patruševą ir Aleksejų Kudriną V. Putinas, vos tapęs prezidentu 2000-aisiais, įvardijo savo patikimiausiais bendražygiais⁵³, pirmieji trys laikytini artimiausiu draugų „šelonu“. Taip pat ir Viktoras Zolotovas – nors ilgus metus ėjo ir ne pačias svarbiausias

⁵¹ Kasčiūnas L., Laurinavičius M., Keršanskas V., „V. Putino Rusijos galios pagrindas: Rusijos klanai ir jų herojai“, *Vladimiro Putino Rusija*, Nr. 1, 2014, p. 5, <<http://www.eesc.lt/uploads/news/id771/PutinoRusijaLTU%20Nr1.pdf>>, 2016 08 15.

⁵² Rivera S. W., Rivera D. W., p. 141.

⁵³ Monaghan A., „Who runs Russia with Putin?“, *Chatham House*, 2015 12 28, <<http://www.bbc.com/news/world-europe-34866597>>, 2016 08 17.

pareigas, užsitarnavo pasitikėjimą ir buvo paskirtas vadovauti naujai sukurtai Nacionalinei gvardijai. Artimiausiam Putino ratui iki pastarųjų metų priklausė ir Vladimiras Jakuninas, tačiau jo ir dar kitų gana artimos aplinkos žmonių (pvz., S. Ivanovo, Viktoro Ivanovo) patraukimas iš įtakingų pareigų žymi prasidėjusį gana ryškų įtakos grupių pokyčių etapą, kuris bus aprašytas toliau šiame straipsnyje.

Dmitrijaus Medvedevo įtaka pastaraisiais metais sumažėjo tiek įsigalėjus jėgos struktūrų atstovams ir susilpnėjus „liberalams“, tiek jam pačiam iššvaisčius nuo prezidentavimo laikų (2008–2012 m.) turėtą politinį kapitalą, o tai pavertė jį tik savo funkcijas atliekančiu premjeru – sistemos prižiūrėtoju. Prasidėjus Rusijos intervencijai į Ukrainą (ir Siriją), į užsienio politiką imta mažiau įtraukti „ekonomistus“, tarp jų ir D. Medvedevą⁵⁴, nors iki tol, gerėjant santykiams su Vakarais, kai itin daug dėmesio skirta modernizacijai bei ekonominiams santykiams, užsienio reikalų ministrai (pvz., J. Primakovas, M. Kasjanovas) ar net finansų ministrai (pvz., A. Kudrinas) buvo labai svarbūs veikėjai. Šiuo atveju 2012 m. iš prezidento į ministro pirmininko postą perėjusio D. Medvedevo įtakos sumažėjimą lėmė ne tiek pareigybių kaita, kiek labiau tai, kad gynybos klausimai ir konfrontacinė Rusijos pozicija tarptautinėje politikoje įgavo didesnę svarą. Vis dėlto jo artimumas ir lojalumas V. Putinui išlaiko jį vienu iš svarbiausių žmonių, atliekančių aukščiausio elito arbitro funkcijas. D. Medvedevas tebėra vadinamųjų „liberalų-ekonomistų“ klanų lyderis; tikėtina, jo dėka aplink V. Putiną išlieka tokie asmenys kaip A. Kudrinas.

Igoris Sečinas, šiuo metu einantis bendrovės „Rosneft“ vadovo pareigas, laikomas labai artimu V. Putino bičiuliu ir todėl vadinamas

⁵⁴ Jørgenas Staunas savo 2007 m. studijoje D. Medvedevą, kaip provakarietiškesnį, supriešino su Sergejumi Ivanovu, kuriam būdingesni „multipoliarizmo“ bei „neoliberalizmo“ siekiai, tačiau jie abu yra palankūs „valdžios vertikalės“ idėjai, juo labiau kad D. Medvedevo negalima laikyti tikru „liberalu“ (Staan J., „*Siloviki versus Liberal-technocrats. The Fight for Russia and Its Foreign Policy*“, *DIIS REPORT 2007:9*, Danish Institute for International studies, 2007, <<https://www.files.ethz.ch/isn/35135/diisreport-2007-9.pdf>>).

„nepakeičiamu“⁵⁵. Jo įtaka didėjo kartu su bendrovės, kuriai pradėjo vadovauti 2004 m., plėtra: per kelerius metus „Rosneft“, buvusi 6-a pagal dydį naftos gavybos bendrovė Rusijoje, ėmė dominuoti; garsioji „Jukos“ byla tapo signalu kitiems šalyje veikti norintiems verslininkams. Asmeniškai įsikišus V. Putinui, bendrovei „Rosneft“ nebuvo leista privatizuoti „Bashneft“. Tai galbūt rodo santykių tarp dviejų bendražygių atšalimą; galbūt I. Sečiniui net gresia V. Jakunino (kuris, būdamas Rusijos geležinkelių vadovu, 2015 m. buvo vienas įtakingiausių asmenų Rusijoje, o dabar yra savotiškame „egzilyje“ – Berlyne kuria tyrimų centrą) likimas⁵⁶. Vis dėlto toks vertinimas kol kas perdėtas, turint omenyje V. Putino ir I. Sečino artimumą bei pastarojo aukštas pozicijas tarp *silovikų*.

Nors **Viktoras Zolotovas** nuo pat 1990 m. ėjo įvairias su saugumo struktūromis susijusias, tačiau nebūtinai pačias aukščiausias pareigas (nuo Sankt Peterburgo mero A. Sobčiakio apsaugininko iki pirmojo vidaus reikalų ministro pavaduotojo), jo įtaka ir vaidmuo smarkiai padidėjo tada, kai buvo paskirtas vadovauti naujai sukurtai Nacionalinei gvardijai. Tai struktūra, kuriai pavaldžios apie 400 000 vnt. įvairių pajėgų (vidaus kariai, riaušių policija, specialiosios pajėgos ir pan.), skirta vidaus tvarkai palaikyti. V. Zolotovas priklauso ir Saugumo tarybai. Jis – ilgametis V. Putino dziudo partneris⁵⁷.

Artimiausiąjį V. Putino ratą taip pat sudaro asmeninio pasitikėjimo verslo ir pramonės atstovai, kurie yra neatskiriama valdžios vertikalės dalis. Mainais už galimybę veikti išskirtinėmis sąlygomis jie atlieka suformuotos sistemos kreditavimo funkciją. Išskirtini trys

⁵⁵ Kampfner J., „Who is in Putin’s Inner Circle?“, *The Telegraph*, 2014 03 23, <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/vladimir-putin/10716174/Who-is-in-Putins-inner-circle.html>>, 2016 08 20.

⁵⁶ Orlova K., „Putin puts the Brakes on Sechin“, *The American Interest*, 2016 07 22, <<http://www.the-american-interest.com/2016/07/21/putin-puts-the-brakes-on-sechin/>>, 2016 08 23.

⁵⁷ Petrov N., „How Putin changed the Balance of Power among Russia’s Elite“, *The Moscow Times*, 2016 04 15, <<https://themoscowtimes.com/articles/how-putin-changed-the-balance-of-power-among-russias-elite-op-ed-52538>>, 2016 08 23.

įtakingiausi, artimiausioje V. Putino aplinkoje esantys verslo atstovai: privataus investicijų fondo „Volgos grupė“ vadovas **Genadijus Timčenko**, **Arkadijus Rotenbergas** (kartu su broliu Borisu) ir didžiausiam bankui Rusijoje, „Rossiya Bank“, vadovaujantis **Jurijus Kovalčiukas**. Pirmasis patenka į JAV, o pastarieji du – į ES sankcionuotų asmenų sąrašus⁵⁸, tačiau ekonominius jų nuostolius kompensuoja valstybiniai užsakymai.

G. Timčenko iki 2014 m. vadovavo įmonei „Gunvor“, kuri, anot „WikiLeaks“ nutekintų JAV diplomatinėjų dokumentų, buvo vienas iš pagrindinių V. Putino nelegaliai susikrauto turto šaltinių⁵⁹. O per procesą „Panama Papers“ atskleista, kad J. Kovalčiukas, dar vadinamas „Putino bankininku“, padėjo į ofšorines įmones per „Rossiya Bank“ perkelti 1 mlrd. JAV dol., pagal žiniasklaidoje atskleistą finansinę schemą nuvedančių iki pat V. Putino⁶⁰. Brolių Rotenbergų įtaka ateina iš artimumo su V. Putinu (A. Rotenbergas buvo ilgametis jo dziudo partneris) ir driekiasi nuo verslo partnerių Europoje iki didelės dalies Rusijos regionų gubernatorių. Dūmos priimtas įstatymas dėl valstybinių kompensacijų verslui dar vadinamas „Rotenbergų įstatymu“, taip iliustruojant jų neformalią įtaką tiek prezidentui, tiek parlamentui⁶¹.

Politbiuras

Antrąjį ratą sudaro asmenys, savo vietą ir įtaką pasiekę skirtingais būdais: kildami „karjeros“ laiptais kuriame nors klane, atlikdami svarbų vaidmenį reikšminguose to meto politiniuose procesuose

⁵⁸ Eckel M., „U. S. expands Sanctions List for Russian, Ukrainians“, *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 2015 12 22, <<http://www.rferl.org/content/ukraine-russia-us-expands-sanctions-list/27443369.html>>, 2016 08 25; „EU Sanctions against Russia over Ukraine Crisis“, *European Union Newsroom*, <http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions_en>, 2016 08 25.

⁵⁹ Kampfner.

⁶⁰ Harding L., „Revealed: The \$2bn Offshore Trail that leads to Vladimir Putin“, *The Guardian*, 2016 04 03, <<https://www.theguardian.com/news/2016/apr/03/panama-papers-money-hidden-offshore>>, 2016 08 25.

⁶¹ Minchenko Consulting Group, „Politburo 2.0’ and the post-Crimean Russia“, p. 16.

(pvz., Krymo aneksijos byloje). Jie taip pat gali būti ir V. Putinui artimos aplinkos žmonės, „išskritę“ iš patikimiausių bendražygių būrio. Bet kokiu atveju šio „politbiuro“ – anot J. Minčenkos, neformalaus tinklo – nariai patenka tarp įtakingiausių V. Putino valdžios vertikalės atstovų.

Vienas tokių – „pilkuoju Kremliaus kardinolu“⁶² ir „putinizmo“ ideologu vadinamas **Vladislavas Surkovas**. Iki 2011 m. jis buvo laikomas vienu iš įtakingiausių vidaus politiką kontroliuojančių V. Putino tarnautojų, tačiau, kai viename interviu parėmė tais metais vykusias protesto akcijas prieš Kremlį, buvo pažemintas – turėjęs pirmojo prezidento administracijos vadovo pavaduotojo postą, perkeltas į pirmojo vicepremjero vietą⁶³. Tačiau savo turėtą galią jis atgavo prasidėjus Rusijos intervencijai į Ukrainą, kai buvo paskirtas rūpintis šiuo klausimu ir tapo atstovu daugiašalėms deryboms dėl konflikto Ukrainoje⁶⁴. Nors formaliai jo pareigos nėra įtakingos (asmeninis prezidento patarėjas Abchazijos, Pietų Osetijos ir Ukrainos klausimais), jis gali priartėti prie prezidento ir turi neformalią įtaką.

Ne pačiam artimiausiam V. Putino ratui priskiriamas, tačiau vis tiek įtakingas šiandien yra Kremliaus administracijos vadovo pirmasis pavaduotojas **Viačeslavas Volodinas**, kuris 2011 m. pakeitė V. Surkovą. Iš jo V. Volodinas iš dalies perėmė politinio administravimo funkciją; svarbų vaidmenį atliko per pastarąsias rinkimų kampanijas – panaudojo savo įtaką politinėms partijoms ir regioniniam elitui, o tai svarbu V. Putinui, turint omenyje stringančią ekonomiką ir poreikį išsaugoti Rusijos monolitiškumą. Reikiamą rinkimų baigtį

⁶² Gutterman, S., „Russia’s Putin brings ‘Grey Cardinal’ Surkov back to Kremlin“, *Reuters*, 2013 09 20, <<http://www.reuters.com/article/us-russia-surkov-idUSBRE98J0VK20130920>>, 2016 08 27.

⁶³ „Russia’s Shifting Political Landscape, part 2: Breakdown of the Kremlin Clans“, *Stratfor*, 2012 02 02, <<https://www.stratfor.com/analysis/russias-shifting-political-landscape-part-2-breakdown-kremlin-clans>>, 2016 08 30.

⁶⁴ Socor V., „Surkov and Gryzlov: Russia’s New Negotiators on Ukraine“, *Eurasia Daily Monitor*, 2016 03 04, <<http://www.ukrweekly.com/uw/wp/surkov-and-gryzlov-russias-new-negotiators-on-ukraine/>>, 2016 09 12.

jis siekia užtikrinti naudodamas institucinę įtaką (pvz., prisidėjo prie Centrinės rinkimų komisijos sudėties keitimo⁶⁵). V. Volodinui priskiriama idėja sukurti visa apimančią visuomeninį judėjimą, kuris padėtų kontroliuoti šalies politinį procesą: šiandien „Visos Rusijos liaudies frontas“, kuriam nuo 2013 m. vadovauja pats V. Putinas, atlieka mediatoriaus tarp partijos „Vieningoji Rusija“ ir įvairių nevyriausybinų organizacijų vaidmenį⁶⁶.

Stiprėjant karinių klausimų svarbai Rusijos užsienio politikoje, pastaraisiais metais didėjo ir su karo ir pramonės bloku siejamų asmenų įtaka, ypač **Dmitrijaus Rogozino** ir **Sergejaus Šoigu**. D. Rogozino sustiprėjimas ir konfrontacijos su Vakarais nebijanti Rusijos užsienio politika lėmė anksčiau itin įtakingo Vladimiro Jakunino, buvusio Rusijos geležinkelių vadovo, susilpnėjimą (jo klanas glaudžiai bendradarbiavo su mirusio Jevgenijaus Primakovo klanu ir gynė nekonfrontacinės politikos bei infrastruktūros projektų Europijoje plėtros politikos nuostatas)⁶⁷. Neformalią D. Rogozino įtaką ypač sustiprina jo vadovavimas aršiausius nacionalistus valstybininkus buriančiam klubui „Izborskas“⁶⁸. Gynybos ministras S. Šoigu laikomas neformaliu Putino „politbiuro“ vadovu⁶⁹, o jo įtaka grįsta ne tik artimumu V. Putinui, kuris dar labiau sustiprėjo po sėkmingos Krymo aneksijos, bet ir ilgamečiu populiarumu tarp šalies gyventojų. Pavyzdžiui, remiantis „Nezavisimaja gazeta“ sudaromu reitingu, S. Šoigu užima šeštą vietą tarp populiariausių (įtakingiausių) politikų ir verslo atstovų⁷⁰.

⁶⁵ Pertsev A., „Russia’s New Election Tactics: Why the Kremlin no Longer Needs Ballot-shifting“, *Delfi*, 2016 04 04, <<http://en.delfi.lt/opinion/russias-new-election-tactics-why-the-kremlin-no-longer-needs-ballot-stuffing.d?id=70881036>>, 2016 09 12.

⁶⁶ Litvinova D., „Putin’s Movement not taking on Bigger Role until 2016, say Experts“, *The Moscow Times*, 2015 10 27, <<https://themoscowtimes.com/articles/putins-movement-not-taking-on-bigger-role-until-2016-say-experts-50500>>, 2016 09 15.

⁶⁷ Samoškaitė E., Ameliuškinas K., „Rusijoje vyksta keisti dalykai: kas slypi už dūmų uždangos“, *Delfi*, 2015 08 27, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rusijoje-vyksta-keisti-dalykai-kas-slypi-uz-dumu-uzdangos.d?id=68835012>>, 2016 09 15.

⁶⁸ Laurinavičius, Kasčiūnas, Keršanskas, p. 3.

⁶⁹ Minchenko Consulting Group, „Politbiuro 2.0‘ and the post-Crimean Russia“, p. 11.

⁷⁰ Орлов Д., «100 ведущих политиков России в июне 2016 года», *Независимая газета*, 2016 07 01, <http://www.ng.ru/ideas/2016-07-01/5_top100.html>, 2016 09 18.

Sergejus Čemezovas, vadovaujantis vienai pagrindinių karo pramonės korporacijų („Rostec“), – dar vienas šio bloko atstovas, kurio įtaka sustiprėjo prasidėjus Rusijos agresijai prieš Ukrainą. Kartu su D. Rogozinu ir S. Ivanovu jis laikomas vienu iš šios agresijos strategų⁷¹. Su V. Putinu pažįstamas nuo XX a. devintojo dešimtmečio – dirbdamas KGB struktūroje Rytų Vokietijoje, gyveno viename pastatų komplekse. „Rostec“ antrinė įmonė „Technopromexport“ aneksuotame Kryme vykdo elektrinės statybų darbus⁷². S. Čemezovas valdžios vertikalėje atlieka tam tikrą partinės sistemos priežiūrą – jis prižiūri judėjimo „Pilietinė platforma“ veiklą ir palaiko glaudžius ryšius su komunistų partija⁷³.

Kai finansų ministras **Aleksejus Kudrin**as 2011 m. pasitraukė iš pareigų, neteko turėtos įtakos, tačiau 2016 m. balandį, paprašytas V. Putino, tapo naujos ekonominės strategijos, kuri turi būti baigta 2017 m. pavasarį, rengėju. Taip pat buvo paskirtas ekonominės tarybos prezidento administracijoje vicepirmininku⁷⁴. Po 2011 m. A. Kudrinas ėmėsi nuosaikios opozicijos vaidmens, įkūrė pilietinės visuomenės paramos fondą, tačiau sykiu išlaikė lojalumą V. Putinui ir ima grįžti į artimesnį aplinkos ratą.

Funkcijas atliekantys pareigūnai

Šį ratą sudaro asmenys, kurių įtaka daugiausia susijusi su jų turimomis pareigomis, svarbiomis norint išlaikyti režimo *status quo*. Tai gali būti tiek artimos V. Putino aplinkos, tiek toliau nuo prezidento

⁷¹ Saldžiūnas V., „Karo šešėlyje – slaptas Ukrainos oligarchų vaidmuo“, *Lietuvos rytas*, 2015 01 28, <<http://pasaulis.lytas.lt/rytai-vakarai/karo-seselyje-slaptas-ukrainos-oligarchu-vaidmuo.htm>>, 2016 09 20.

⁷² „Ukraine Crisis: Russia and Sanctions“, *BBC News*, 2014 12 19, <<http://www.bbc.com/news/world-europe-26672800>>, 2016 09 20.

⁷³ Minchenko Consulting Group, „‘Politburo 2.0’ and the post-Crimean Russia“, p. 17.

⁷⁴ Amos H., „Putin’s Friends: Who’s Up and who’s Down in the Russian President’s Inner Circle?“, 2016 06 21, <<http://www.ibtimes.com/putins-friends-whos-whos-down-russian-presidents-inner-circle-2383712>>, 2016 09 20.

esantys asmenys. Juos geriau apibūdintų ne terminas „sprendėjai“, bet „vykdytojai“. Iš jų galima išskirti tokius saugumo atstovus kaip FSB direktorius **Aleksandras Bortnikovas** ar Rusijos saugumo tarybos sekretoriaus pareigas einantis **Nikolajus Patruševas**.

A. Bortnikovas⁷⁵, kai dar ėjo FSB ekonominio saugumo departamento vadovo pareigas, buvo paskirtas prižiūrėti susidorojimo su A. Litvinenko failą. N. Patruševo įtaka siejama su dažnai posėdžiaujančia Saugumo taryba, kurią sudaro 11 nuolatinių narių – aukščiausio rango Rusijos pareigūnų (pirmininkas – pats prezidentas, kiti nariai: ministras pirmininkas, užsienio reikalų ir vidaus reikalų ministrai, jėgos struktūrų vadovai ir kiti atsakingi pareigūnai, taip pat 15 nenuolatinių narių). Ji aktyviai rengė svarbiausius strateginius dokumentus – pavyzdžiui, Nacionalinio saugumo strategiją (2009), naująją karinę doktriną (2009–2010), – sprendė kitus vidaus bei užsienio politikos klausimus, įtvirtino svarbiausias politines linijas ir dominuojančius ideologinius diskursus. Svarbu, kad ši Taryba aktyviai buria darbo grupes, į kurias įtraukiami svarbiausių mokslo institucijų atstovai. Pavyzdžiui, rengiant Nacionalinio saugumo strategiją darbo grupėse dalyvavo 104 asmenys, kurių maždaug 60 proc. buvo svarbiausių Rusijos mokslo įstaigų vadovai, jų pavaduotojai⁷⁶.

Šiandien užsienio politikos procesą labiau veikia užsienio reikalų ministras **Sergejus Lavrovas**. Jo įtaką labiau lemia ne artumas V. Putinui, o asmeniniai gebėjimai atlikti jam pagal pareigas tenkančias funkcijas ir pavestas užduotis⁷⁷. Dėl diplomatijos, laikomos sėkminga, S. Lavrovas stiprino savo galias, prisiimdamas ne vien

⁷⁵ Барабанов И., «Кто и зачем убил Литвиненко», *The New York Times* / *Новое время*, 2007 02 12, <<http://newtimes.ru/stati/others/f5b3e9df73477af2e7a3756aa-028b09e-kto-u-zachem-ybul-lutvunenکو.html>>, 2016 09 20.

⁷⁶ «Достойный уровень жизни – лучшая стратегия безопасности России», *Совет Безопасности Российской Федерации*, 2009 05 14, <<http://www.scrf.gov.ru/news/440.html>>, 2016 09 20.

⁷⁷ Maddux C., „Sergey Lavrov, Russian Style Diplomacy“, *Voice of America*, 2014 04 28, <<http://www.voanews.com/content/sergey-lavrov-the-face-of-russia/1902791.html>>, 2016 09 20.

vykdytojo, bet (taktiniais) klausimais dažnai ir sprendimų priėmėjo vaidmenį.

Rusijos Federacijos Tarybos pirmininkės **Valentinos Matvijenko** ar Rusijos Dūmos narių **Sergejaus Mironovo**, **Michailo Margelovo** ar pirmininko **Sergejaus Naryškino**, einančių komitetų ar kitų padalinių vadovų pareigas, įtaką pamatuoti sunku; jie priskirtini sistemai lojalų, tačiau tik savo funkciją atliekančių asmenų grupei.

*Naujoji įtakingų pareigūnų karta:
tarp politbiuro ir technokratų*

Vis dėlto pastaraisiais metais įvykę galios perstumdymai artimiausioje V. Putino aplinkoje rodo, kad prezidento iniciatyva į valdantįjį elitą įtraukiama vis daugiau jo valdymo metais sistemoje užaugusių jaunų veikėjų, pakeičiant jais senuosius bendražygius. Per pastaruosius metus buvo eliminuoti net trys vidinio rato nariai – buvęs „Rusijos geležinkelių“ vadovas Vladimiras Jakuninas, prezidento administracijos vadovas Sergejus Ivanovas ir Federalinės narkotikų kontrolės tarnybos vadovas Viktoras Ivanovas. Visi trys buvo laikomi artimiausiais Putino bendražygiais, turėjo savo atskirą vaidmenį Rusijos valdžios vertikalėje.

Vis daugiau svarbių pareigų eina saugumo struktūrų agentai ar vidutinės kartos technokratai, karjerą padarę V. Putino valdymo laikotarpiu. Jie nėra politikos formuotojai ar savarankiško veikimo ir galios siekiantys pareigūnai, o veikia lojalūs vykdytojai. Tad, nors elito grupės išlieka pagrindinės Rusijos politinės sistemos veikėjos, vis daugiau ženklų rodo apie Rusijos prezidento ambicijas sukurti kuo didesnę vien tik jam pavaldžių ir lojalų žmonių tinklą.

Daugiausia dėmesio sulaukęs naujasis V. Putino paskyrimas – S. Ivanovą prezidento administracijos vadovo poste pakeitęs **Antonas Vaino**, iki tol buvęs protokolo pareigūnu. Netrukus po paskyrimo A. Vaino pradėtas laikyti realiu kandidatu į Rusijos ministro pirmininko pareigas po 2018 m. Prezidento rinkimų, per tą laiką jis

gali būti atsakingas už naujos kartos technokratų, dirbančių sistemai ir visiškai lojalių V. Putinui, parengimą. Panašiu keliu į elito viršūnę pateko ir D. Medvedevas, kuris prieš tai dirbo centrinėje vyriausybėje, prezidento administracijoje ir buvo „ruošiamas“ svarbioms pareigoms valdžios vertikalėje⁷⁸.

Taip pat kol kas nėra aišku, kokį vaidmenį V. Putino sistemoje atliks kiti šios kartos (50 metų dar neturintys) jos dalyviai. Pavyzdžiui, **Aleksėjus Diuminas** ar **Dmitrijus Mironovas**, kurie 2016 m. vasarą paskirti atitinkamai laikiniais Tulos bei Jaroslavlio regionų gubernatoriais. A. Diuminas anksčiau buvo V. Putino apsauginis, praėjusiais metais paskirtas gynybos viceministru, o D. Mironovas dirbo saugumo struktūrose iki 2013-ųjų⁷⁹. Kaip teigia Andrejus Kolesnikovas, „Putinas tikisi turėti visiškai lojalią komandą, kuri vykdytų jo įsakymus kaip kareiviai“, tad būtent tokiais sąlyginai jaunais sistemos dalyviais jis keičia „pavargusius, neefektyvius, dažnai ypač turtingus ir korumpuotus bendražygius“⁸⁰.

Kol kas į naujojo politinio elito grupę patenkančius asmenis sunku priskirti kuriai nors iš pateiktoje schemoje esančių grupių, tačiau galima brėžti pokyčių tendencijas V. Putino galios vertikalėje. Šiuo metu jie labiau laikytini sistemos produktu nei joje įtaką (be institucinės) turinčiais subjektais. Darydami prielaidą, kad šie pareigūnai ruošiami tapti naujuoju V. Putino sistemos politiniu elitu, turėtume stebėti jų judėjimą nuo „techninių vykdytojų“ link į „politbiurą“ pretenduojančių patekti asmenų.

⁷⁸ Kolesnikov A., „Out with the Old, in with the New for Russia’s Political Elite“, *Carnegie Moscow Center*, 2016 08 24, <<http://carnegie.ru/commentary/2016/08/24/out-with-old-in-with-new-for-russia-s-political-elite/j3ty>>, 2016 09 24.

⁷⁹ Arkhipov I., „Putin Grooms a New Generation of Leaders“, *Bloomberg Businessweek*, 2016 09 08, <<http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-09-08/putin-grooms-a-new-generation-of-leaders>>, 2016 09 24.

⁸⁰ Kolesnikov A., „All the President’s Little Men“, *Project Syndicate*, 2016-09-01, <<http://carnegie.ru/2016/09/01/all-president-s-little-men/j4wr>>, 2016 09 24.

Kiti sistemos veikėjai

Sistemos veikėjams, nepatenkantiems į pateiktąjį skirstymą, priskirtini imitacinės opozicijos bei regionų lyderių atstovai. Jų vaidmuo taip pat svarbus išlaikant suformuotąją politinę sistemą.

Imitacinė opozicija. Greta V. Putino bendražygių, svarbių pareigybių bei patikimų klanų, galima matyti platesnį lauką sisteminių partijų ar kitų jėgų, kurios kartais įtraukiamos ir į užsienio politikos formavimą. Valdžios partijos „Vieningoji Rusija“ satelite galima laikyti partiją „Teisingoji Rusija“, kurios lyderis yra Sergejus Mironovas, 2010–2011 m. buvęs Rusijos aukštųjų parlamento rūmų pirmininku, o dabar vadovaujantis šios partijos frakcijai parlamente. Besikuriant „Teisingajai Rusijai“, S. Mironovas išreiškė bekompromisę paramą V. Putinui, tačiau kritikavo valdančiąją „Vieningąją Rusiją“ dėl valdžios monopolio šalyje⁸¹ ir taip sukūrė alternatyvos imitaciją.

Analogišką vaidmenį – opozicijos imitavimo – atlieka ir Rusijos komunistų partija (lyderis Genadijus Žiuganovas), Rusijos liberaldemokratų partija (lyderis Vladimiras Žirinovskis) ir oligarcho Michailo Prochorovo 2012 m. sukurta „Pilietinė platforma“. Šios partijos glaudžiai susijusios su valdžios aplinka; nors jų lyderiai nėra tiesiogiai integruoti į valdymą, atlieka kitas režimo legitimavimo funkcijas: 2012 m. prezidento rinkimuose M. Prochorovas kandidavo kaip nepriklausomas kandidatas ir „alternatyva Putinui“, tačiau opozicijos atstovai, tarp jų ir Borisas Nemcovas, teigė, kad tai susitarimas su Putinu, nes „oligarchai, kurie nėra susitarę su Kremliumi, patenka į kalėjimą“⁸². O štai V. Žirinovskis ir jo aštrūs retoriniai pasisakymai atlieka „ribų bandytojo“ vaidmenį, siekiant patikrinti

⁸¹ Bigg C., „Russia: Parties unite into Nominal Opposition Force“, *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 2006 10 31, <<http://www.rferl.org/content/article/1072426.html>>, 2016 09 26.

⁸² Nemtsova A., „Is Russia’s Mikhail Prokhorov a fake Challenger for Vladimir Putin?“, *The Daily Beast*, 2011 12 13, <<http://www.thedailybeast.com/articles/2011/12/12/is-russia-s-mikhail-prokhorov-a-fake-challenger-for-vladimir-putin.html>>, 2016 09 26.

tiek Rusijos piliečių, tiek Vakarų nuotaikas. Komunistų partija ir jos lyderis G. Ziuganovas, gyvenantis SSRS atkūrimo idėjomis, turi stiprią ir stabilią rinkėjų bazę (apie 15–20 proc.), tad jų išsaugojimas politinėje arenoje, nesuteikiant faktinių galių, leidžia „neutralizuoti“ nemažą dalį visuomenės.

Regionų lyderiai. Pagrindinis regionų lyderių vaidmuo – užtikrinti režimo stabilumą atskiruose teritoriniuose subjektuose. Iš didesnę svarbą turinčių asmenų išskiriami Maskvos meras **Sergejus Sobianinas** ir Čėčenijos lyderis **Ramzanas Kadyrovas**; jų įtaka, palyginti su kitais regionų lyderiais, labai svarbi.

S. Sobianino reikšmė dvejopa: pirma, Maskvos, kaip galimo politinių neramumų židinio, kontrolė itin svarbi užtikrinant režimo stabilumą. Todėl V. Putinas skyrė labai daug dėmesio 2013 m. vykusiems miesto mero rinkimams, kurie buvo laikomi ir tam tikra artėjančių prezidento ar federalinių rinkimų repeticija⁸³. Antra, Maskva, kaip pagrindinis galios elito ir oligarchų finansinių interesų šaltinis, svarbi išlaikant atsakingą išteklų paskirstymą tarp galios grupių atstovų⁸⁴.

R. Kadyrovas svarbus ne tik užtikrinant stabilumą Čėčenijoje, plačiau – Šiaurės Kaukaze, bet ir kaip režimo „smogiamoji jėga“, atliekanti bet kokios kylančios opozicijos įbaiminimo ar, prireikus, neutralizavimo funkciją. Paskutiniai ir ryškiausi atvejai – B. Nemcovo nužudymas, tiesiogiai siejamas su R. Kadyrovo „armijos“ atstovais, ir 2016 m. pradžioje paties Čėčenijos lyderio internete paviešintas vaizdo klipas, kuriame per snaiperio taikiklį filmuojamas opozicijos atstovas Michailas Kasjanovas⁸⁵. Kita vertus, R. Kadyrovo „armijos“, anot opozicijos, sudaro apie 30 000 ypač gerai

⁸³ „Why does Putin Personally promote Sobyenin?“, *The Interpreter*, 2013 08 14, <http://www.interpretermag.com/why-does-putin-personally-promote-sobyenin/>, 2016 09 26.

⁸⁴ Minchenko Consulting Group, „Vladimir Putin’s Big Government and the ‘Politburo 2.0’“, p. 7.

⁸⁵ [Ukraine Today], „Death threat on Putin Critic: Chechnya’s Kadyrov posts Video of Putin Critic in Sniper’s Crosshairs“, *YouTube*, 2016 02 01, <<https://www.youtube.com/watch?v=2-XI-0-Kzfw>>, 2016 09 27.

parengtų vyrų⁸⁶, autonomiškumas kelia grėsmę ir pačiam V. Putinui, todėl teigiama, kad kuriama Nacionalinė gvardija – tai bandymas šią privačią armiją įjungti į bendrą vidinio saugumo struktūrą⁸⁷.

3. Veikėjai už V. Putino sistemos ribų: pašalinimo principai ir pagrindiniai žaidėjai

Nesistemines (opozicines) jėgas V. Putino sistema palaiapsniui marginalizavo ir išstūmė iš politinės arenos taip, kad šiandien šalyje nėra realios, poveikį galinčios turėti opozicijos. Šis procesas vyko daugiausia ideologinėmis, propagandinėmis, teisinėmis priemonėmis; rečiau, kraštutiniu atveju, – prievartiniu susidorojimu. V. Putino formuojamas „nacionalinis naratyvas“ grįstas priešišku Vakarams ir tokiems Vakarų idėjos pamatiniams principams kaip liberali demokratija, todėl vienas pagrindinių ideologinių-propagandinių triukų yra opozicijos veikėjų supriešinimas su Rusijos piliečiais, siekiant opoziciją jiems parodyti kaip jėgą, bandančią susilpninti Rusiją (tarnaujančią Vakarams). O teisinės priemonės apima kelis elementus, pavyzdžiui, rinkimų sistemos pritaikymą valdančiosios partijos dominavimo išlaikymui ir bylų fabrikavimą veikėjams, pagal kurias jie įkalinami, priverčiami emigruoti, apribojamas jų veikimo laukas. Kraštutinės priemonės apima fizinį susidorojimą su atkakliausiais opozicijos veikėjais (paskutinis ryškiausias pavyzdys – B. Nemcovo nužudymas).

Demokratinės (liberaliosios) jėgos iš šios sistemos praktiškai visiškai išstumtos. Anksčiau buvusi parlamentinė partija „Jabloko“ ir jos lyderis Grigorijus Javlinskis jau yra eliminuoti iš Rusijos Dūmos.

⁸⁶ Balmforth T., „Opposition calls Kadyrov ‘Private army’ threat to Russia“, *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 2016 02 22, <<http://www.rferl.org/content/russia-chechnya-kadyrov-private-army-threat-opposition-report/27567375.html>>, 2016 09 28.

⁸⁷ Snegovaya M., „Kadyrov and the National Guard“, *CGI: Center on Global Interests*, 2016 04 13, <<http://globalinterests.org/2016/04/13/kadyrov-and-the-national-guard/>>, 2016 09 29.

Prireikus partija galėtų būti sugrąžinta, tačiau susilaukti platesnės paramos visuomenėje ji artimiausiu metu negali tikėtis. Daugiau galimybių įgyti tokį pasitikėjimą turėtų komunistai. Nors jie nesiremia naujomis idėjomis, galėtų atlikti tą balansuotojo vaidmenį, įkūnijant jau pradėtą antivakarietiško, antiliberalizmo ir didžiavimosi sovietmečiu kursą.

Kalbant apie visuotinai žinomas asmenybes, pagrindiniai atviri Kremliaus kritikai šiandien yra Michailas Chodorkovskis, Garis Kasparovas, Sergejus Udalcovas ir Aleksejus Navalnyj. Buvęs „Jukos“ vadovas ir turtingiausias Rusijos žmogus M. Chodorkovskis iki 2013 m. gruodžio dešimt metų praleido kalėjime pateikęs jam kaltinimus, kurie laikomi sufabrikuotais, kol netikėtai buvo paleistas anksčiau laiko. Nuo tada jis gyvena užsienyje, yra įkūręs nevyriausybinę organizaciją „Open Russia Foundation“ ir atlieka Kremliaus kritiko vaidmenį Vakaruose. Vis dėlto jo įtaka Rusijos visuomenei minimali, be to, paties M. Chodorkovskio, kaip buvusio oligarcho, įvaizdis nėra patrauklus Rusijos piliečiams.

G. Kasparovas yra nuoseklus V. Putino kritikas faktiškai nuo šio valdymo pradžios, tačiau nuo 2013 m. jis gyvena užsienyje ir, kaip ir M. Chodorkovskis, atlieka Kremliaus kritiko vaidmenį Vakaruose, bet turi nedaug galimybių paveikti Rusijos piliečių nuomonę. Nors pats G. Kasparovo įvaizdis nepalyginti geresnis, o ankstesni jo bandymai vienyti Rusijos opozicines jėgas suteikia jam svarų pagrindą tapti opozicijos lyderiu, baimė grįžti į Rusiją ir būti sulaukytam panaikina G. Kasparovo galimybes.

S. Udalcovas buvo 2011 ir 2012 m. protestų prieš V. Putiną organizatorius, už tai nuteistas 4,5 m. kalėjimo. Būdamas kraštutinis kairysis, jis susijęs su Rusijos komunistų partija ir, nors kalba, kad jo politinė programa nesiekia sugrąžinti Sovietų Sąjungos valdymo, pateisina Krymo okupaciją ir aneksiją, o SSRS griūtį laiko didele geopolitine katastrofa⁸⁸.

⁸⁸ „With All Eyes on Ukraine, Russia dumps Its ‘Toxic’ Leftists in Prison“, *Global Voices*, 2014 08 03, <<https://globalvoices.org/2014/08/03/russia-udaltsov-political-prisoner-leftism/>>, 2016 09 29.

Pagrindiniu Kremliaus kritiku šalyje laikomas A. Navalnyj tapo visuotinai žinomas, kai pradėjo viešinti milžiniškus politinės korupcijos mastus. Būdamas griežtų nacionalistinių pažiūrų, Vakaruose jis laikomas pavojingų idėjų šalininku, tačiau sykiu jo ideologinės nuostatos suteikia jam prielaidas mobilizuoti gerokai didesnę Rusijos visuomenės dalį nei kitiems opozicijos atstovams. A. Navalnų Kremlius siekia stabdyti teisinėmis priemonėmis (areštai, nuolatiniai persekiojimai dėl nelegalios veiklos, brolio įkalinimas), tačiau jis, tęsdamas veiklą, yra rimčiausia opozicinė figūra šalyje.

Vis dėlto V. Putino valdžios vertikalė, „klanų kova“ grįstas valdymo modelis leidžia prognozuoti, kad alternatyva V. Putinui gali kilti tik iš jo artimiausio rato, bet ne iš šiandien nesisteminė laikomos opozicijos. Instituciškai įtvirtinta sistema, įvairių autorių vadinama „valdoma demokratija“ ar „rinkimų autoritarizmu“, opoziciją praktiškai palieka už politinio veikimo lauko ribų.

Išvados

Pokomunistinės Rusijos galios elito tyrimai perėjo kelis laikotarpius, o pastarųjų metų analizės koncentruojasi į Vladimirą Putiną, jo aplinką bei galios elito sąveiką ir ryšius. V. Putinas – ne vienasmenis diktatorius, o veikiauf neformalaus elito grupių konglomerato arbitras, turintis reikšmingą paskutinio žodžio teisę, tačiau privalantis atsižvelgti į grupių interesus, juos suderinti. Iš esmės jo lyderystė grįsta sėkmingu grupių interesų derinimu, bendru piliečių paramos jam lygiu, kartu ypatingą statusą jis išlaiko dėl to, kad iš principo yra tokios sistemos kūrėjas (t. y. nors nebūtinai visų grupių atžvilgiu turi viršenybę, bet visoms grupėms yra svarbus santykis su juo). Taip pat svarbi sąlyga yra tai, kad įtakingiausių elito grupių atstovų siekis išlaikyti esamą valdymo modelį ir savo įtaką siejamas su V. Putino buvimu aukščiausiam poste.

Tekste apžvelgiama Rusijos transformaciją ir politinio elito susiformavimą nagrinėjanti literatūra, pasiūlomas šiandieninio elito gru-

pių bei įtakingiausių V. Putino sistemos pareigūnų tyrimo (grupavimo ir analizės) modelis. Jame išskiriami keli sluoksniai: artimiausia aplinka (vidinis ratas), „politbiuras“, funkcijas atliekantys žaidėjai ir kiti sistemos dalyviai. Visų jų pagrindinis vaidmuo – užtikrinti sistemos *status quo* ir taip išsaugoti jai įtaką. Sykiu atskiri veikėjai gali siekti didinti įtaką kitų sąskaita, tačiau tai nekelia grėsmės pačios sistemos stabilumui. Pagrindinius ir svarbiausius sprendimus priima prezidentas, jo aplinka turi didelę įtaką pačios sistemos veikimui (koordinuoja, o prireikus – dubliuoja kitas formalias valstybės institucijų funkcijas). Daug dėmesio turi būti skiriama neformaliems ryšiams nagrinėti, nes, kaip ir daugelio Rusijos elito grupių tyrinėtojų, straipsnyje pabrėžiama neformalių saitų, kontraktų bei susitarimų svarba sistemos veikimui.

Vidinį ratą sudaro artimiausi V. Putino bendražygiai, kurie turi daugiausia įtakos priimant sprendimus. „Politbiuras“ – tai savotiška neformali grupė, įtraukianti daugiau žmonių nei artimiausia aplinka. Dėl įtakos patekti į šią grupę kovoja veikėjai, siekiantys didinti savo galią. Savo funkcijas atliekančių asmenų grupė įtaką daugiausia išlaiko per einamas pareigas. O štai pirmųjų dviejų grupių atstovai labiau pasižymi įtaka per neformalius ryšius su prezidentu ir kitais sistemos subjektais. Kiti sistemos dalyviai apima imitacinę opoziciją bei regionų lyderius. Jie siekia išsaugoti turimą įtaką, bet nėra ryškaus siekio ją didinti požymių. Abipusės naudos mainais V. Putinas ir šie dalyviai užtikrina sklandų esamos sistemos veikimą ir priežiūrą.

Vis dėlto, kaip ir daugeliui tokio pobūdžio tyrimų, esminė problema yra V. Putino sistemos uždarumas, norint atskleisti skirtingų grupių veiksmus ar priskirti atskirus veikėjus ar grupes kuriam nors sluoksniui. Toliau stebint Rusijos politinės sistemos raidą, daugiausia dėmesio turi būti skiriama tam, ką skirtingi autoriai vadina „kolektyviniu Putinu“ ar elito grupių kova, t. y. neformalių klanų sąveikos dinamikai, atskirų veikėjų einamų pareigų ir demonstruojamos galios ryšiui (formali ir neformali įtaka) bei pokyčiams asmeninio V. Putino pasitikėjimo žmonių aplinkoje. Taip pat svarbu stebėti, kaip toliau

pastaraisiais metais išryškėjusi tendencija, kai seni „vidinio rato“ bendražygiai, turintys aukštas pareigas, yra pakeičiami vidutinio amžiaus sistemoje užaugusiais technokratais. Ar tai rodo sistemos veikimo pobūdžio pasikeitimą, ar tik demonstruoja V. Putino siekį užsiauginti naują jam pavaldų elitą ateičiai – 2018 m. prezidento rinkimams ir valdymui po jų? Kiek prezidentas geba priimti sprendimus savo nuožiūra, ar jo arbitro vaidmuo yra totalus? Į tokius klausimus turėtų būti siekiama atsakyti tolesniais V. Putino sistemos tyrimais.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

„EU Sanctions against Russia over Ukraine Crisis“, *European Union Newsroom*, <http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions_en>.

„Russia bow to the ‘Rule of the Seven Bankers’“, *The Irish Times*, 1998 08 29, <<http://www.irishtimes.com/culture/russia-bows-to-the-rule-of-the-seven-bankers-1.187734>>.

„Russia’s shifting Political Landscape, part 2: Breakdown of the Kremlin Clans“, *Stratfor*, 2012 02 02, <<https://www.stratfor.com/analysis/russias-shifting-political-landscape-part-2-breakdown-kremlin-clans>>.

„Ukraine Crisis: Russia and Sanctions“, *BBC News*, 2014 12 19, <<http://www.bbc.com/news/world-europe-26672800>>.

„Why does Putin Personally promote Sobyenin?“, *The Interpreter*, 2013 08 14, <<http://www.interpretermag.com/why-does-putin-personally-promote-sobyenin/>>.

„With All Eyes on Ukraine, Russia dumps Its ‘Toxic’ Leftists in Prison“, *Global Voices*, 2014 08 03, <<https://globalvoices.org/2014/08/03/russia-udaltsov-political-prisoner-leftism/>>.

Amos H., „Putin’s Friends: Who’s Up and who’s Down in the Russian President’s Inner Circle?“, 2016 06 21, <<http://www.ibtimes.com/putins-friends-whos-whos-down-russian-presidents-inner-circle-2383712>>.

Arhipov I., „Putin Grooms a New Generation of Leaders“, *Bloomberg Businessweek*, 2016 09 08, <<http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-09-08/putin-grooms-a-new-generation-of-leaders>>.

Balmforth T., „Opposition calls Kadyrov ‘Private army’ threat to Russia“, *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 2016 02 22, <<http://www.rferl.org/content/russia-chechnya-kadyrov-private-army-threat-opposition-report/27567375.html>>.

Barsukova S., Radaev V., „Informal Economy in Russia: A Brief Overview“, *Economic Sociology. The European Electronic Newsletter* 13 (2), 2012, p. 4–12, <http://econsoc.mpifg.de/archive/econ_soc_13-2.pdf>.

Bigg C., „Russia: Parties unite Into Nominal Opposition Force“, *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 2006 10 31, <<http://www.rferl.org/content/article/1072426.html>>.

Coulloudon V., „Elite Groups in Russia“, *Demokratizatsiya* 6 (3), 1998, p. 536, <http://www2.gwu.edu/~ieresrgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/06-03_coulloudon.pdf>.

Dawisha K., *Putin's Kleptocracy: Who Owns Russia?*, New York: Simon & Schuster Paperbacks, 2014, p. 464.

Eckel M., „U. S. expands Sanctions List for Russian, Ukrainians“, *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 2015 12 22, <<http://www.rferl.org/content/ukraine-russia-us-expands-sanctions-list/27443369.html>>.

Geddes B., Wright J., Frantz E., „Autocratic Breakdown and Regime Transitions: A New Data Set“, *Perspectives on Politics* 12 (2), 2014, p. 313–331, <<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=9297187&fileId=S1537592714000851>>.

Gel'man V., Tarusina I., „Studies of Political Elites in Russia: Issues and Alternatives“, *Communist and Post-Communist Studies*, No. 33, 2000, p. 311–329.

Golosov G., „From Adygeya to Yaroslavl': Factors of Party Development in Russia's Regions“, *Europe-Asia Studies* 51 (8), 1999, p. 1133–1166.

Green B., *The Dynamics of Russian Politics: A Short History*, Westport: Greenwood Press, 1994, p. 248.

Gutterman S., „Russia's Putin brings 'Grey Cardinal' Surkov back to Kremlin“, *Reuters*, 2013 09 20, <<http://www.reuters.com/article/us-russia-surkov-idUSBRE98J0VK20130920>>.

Harding L., „Revealed: The \$2bn Offshore Trail that leads to Vladimir Putin“, *The Guardian*, 2016 04 03, <<https://www.theguardian.com/news/2016/apr/03/panama-papers-money-hidden-offshore>>.

Higley J., Burton M., *Elite Foundations of Liberal Democracy*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., 2006, p. 238.

Higley J., Pakulski J., Wesolowski W., *Postcommunist Elites and Democracy in Eastern Europe*, Palgrave Macmillan, 1998, p. 301.

Hughes J., Pete J., „Local Elites and Transition in Russia: Adaptation or Competition?“, *British Journal of Political Science* 31 (4), 2001, p. 673–686.

Ivanauskas V., „Rusiškasis konservatizmas: nacionalinės ideologijos paieška ir santykis su Rusijos užsienio politika“, *Politologija* 1 (81), 2016, p. 36–79.

Kaczmarek M., „Domestic Power Relations and Russia's Foreign Policy“, *Demokratizatsiya* 22 (3), 2014, p. 383–408.

Kampfner J., „Who is in Putin's Inner Circle?“, *The Telegraph*, 2014 03 23, <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/vladimir-putin/10716174/Who-is-in-Putins-inner-circle.html>>.

Kasčiūnas L., Laurinavičius M., Keršanskas V., „V. Putino Rusijos galios pagrindas: Rusijos klanai ir jų herojai“, *Vladimiro Putino Rusija*, Nr. 1, 2014, <<http://www.eesc.lt/uploads/news/id771/PutinoRusijaLTU%20Nr1.pdf>>.

Kolesnikov A., „All the President’s Little Men“, *Project Syndicate*, 2016 09 01, <<http://carnegie.ru/2016/09/01/all-president-s-little-men/j4wr>>.

Kolesnikov A., „Out with the Old, in with the New for Russia’s Political Elite“, *Carnegie Moscow Center*, 2016 08 24, <<http://carnegie.ru/commentary/2016/08/24/out-with-old-in-with-new-for-russia-s-political-elite/j3ty>>.

Kryshtanovskaya O., White S., „From Soviet Nomenklatura to Russian Elite“, *Europe–Asia Studies* 48 (5), July 1996, p. 711–733.

Laurinavičius M., „D. Rogozino klanas – pagrindiniai agresijos prieš Ukrainą architektai“, *V. Putino Rusija*, Nr. 2, 2014 08 19, <<http://www.eesc.lt/uploads/news/id770/Projektas%20Putino%20Rusija%20LTU%20Nr%202.pdf>>.

Litvinova D., „Putin’s Movement not taking on Bigger Role until 2016, say Experts“, *The Moscow Times*, 2015 10 27, <<https://themoscowtimes.com/articles/putins-movement-not-taking-on-bigger-role-until-2016-say-experts-50500>>.

Maddux C., „Sergey Lavrov, Russian Style Diplomacy“, *Voice of America*, 2014 04 28, <<http://www.voanews.com/content/sergey-lavrov-the-face-of-russia/1902791.html>>.

Michels R., *A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, New York: Heart’s International Library Co., 1915, p. 444.

Minchenko Consulting Group, „‘Politburo 2.0’ and the post-Crimean Russia“, 2014 10 22, <http://www.minchenko.ru/netcat_files/File/Politburo_2014_ENG1_pre_final1.pdf>.

Minchenko Consulting Group, „‘Politburo 2.0’ and the Syrian Gambit“, 2015 12 16, <http://www.minchenko.ru/netcat_files/File/Politburo%202015%20ENG%2026_12_15.pdf>.

Minchenko Consulting Group, „Politburo 2.0 ahead of a Realignment of Elite Groups in Russia“, 2013, <http://minchenko.ru/en/analytics/analytics_5.html>.

Minchenko Consulting Group, „Vladimir Putin’s Big Government and the ‘Politburo 2.0’“ [Report], 2012, <http://minchenko.ru/netcat_files/File/Big%20Government%20and%20the%20Politburo%202_0.pdf>.

Monaghan A., „Who runs Russia with Putin?“, *Chatham House*, 2015 12 28, <<http://www.bbc.com/news/world-europe-34866597>>.

Nee V., „A Theory of Market Transition: From Redistribution to Markets in State Socialism“, *American Sociological Review* 54 (5), 1989, <https://www.jstor.org/stable/2117747?seq=1#page_scan_tab_contents>.

Nemtsova A., „Is Russia’s Mikhail Prokhorov a fake Challenger for Vladimir Putin?“, *The Daily Beast*, 2011 12 13, <<http://www.thedailybeast.com/articles/2011/12/12/is-russia-s-mikhail-prokhorov-a-fake-challenger-for-vladimir-putin.html>>.

Orlova K., „Putin puts the Brakes on Sechin“, *The American Interest*, 2016 07 22, <<http://www.the-american-interest.com/2016/07/21/putin-puts-the-brakes-on-sechin/>>.

Pandey, R., *Mainstream Traditions of Social Stratification Theory*, New Delhi: Mittal Publications, 1989, p. 207.

- Pareto, V., *Mind and Society*, vol. III, London: Jonathan Cape Ltd., 1935.
- Pertsev A., „Russia’s New Election Tactics: Why the Kremlin no Longer Needs Ballot-shifting“, *Delfi*, 2016 04 04, <<http://en.delfi.lt/opinion/russias-new-election-tactics-why-the-kremlin-no-longer-needs-ballot-stuffing.d?id=70881036>>.
- Petrov N., „How Putin changed the Balance of Power among Russia’s Elite“, *The Moscow Times*, 2016 04 15, <<https://themoscowtimes.com/articles/how-putin-changed-the-balance-of-power-among-russias-elite-op-ed-52538>>.
- Renz B., Sullivan, J., „Electronic Resources and the Study of Political Elites in Russia“, *Europe–Asia Studies* 65 (10), December 2013, p. 1898–1911.
- Rivera S. W., Rivera D. W., „The Russian Elite under Putin: Militocratic or Bourgeois?“, *Post-Soviet Affairs* 22 (2), p. 125–144, <http://academics.hamilton.edu/documents/Russian%20Elite%20Under%20Putin_Militocratic%20or%20Bourgeois.pdf>.
- Orlova K., „The *siloviki* Shuffle Goes Nationwide“, *The American Interest*, 2016 08 02, <<http://www.the-american-interest.com/2016/08/02/the-siloviki-shuffle-goes-nationwide/>>.
- Sakwa R., *Putin and the Oligarch. The Khodorkovsky-Yukos Affair*, London, New York: I. B. Tauris, 2014, p. 288.
- Sakwa, R., *Putin Redux – Power and Contradiction in Contemporary Russia*, Routledge, 2014, p. 262.
- Saldžiūnas V., „Karo šešėlyje – slaptas Ukrainos oligarchų vaidmuo“, *Lietuvos rytas*, 2015 01 28, <<http://pasaulis.lrytas.lt/rytai-vakarai/karo-seselyje-slaptas-ukrainos-oligarchu-vaidmuo.htm>>.
- Samoškaitė E., Ameliuškinas K., „Rusijoje vyksta keisti dalykai: kas slypi už dūmų uždangos“, *Delfi*, 2015 08 27, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rusijoje-vyksta-keisti-dalykai-kas-slypi-uz-dumu-uzdangos.d?id=68835012>>.
- Snegovaya M., „Kadyrov and the National Guard“, *CGI: Center on Global Interests*, 2016 04 13, <<http://globalinterests.org/2016/04/13/kadyrov-and-the-national-guard/>>.
- Socor V., „Surkov and Gryzlov: Russia’s New Negotiators on Ukraine“, *Eurasia Daily Monitor*, 2016 03 04, <<http://www.ukrweekly.com/uwwp/surkov-and-gryzlov-russias-new-negotiators-on-ukraine/>>.
- Staub J., „*Siloviki* versus Liberal-technocrats. The fight for Russia and Its Foreign Policy“, *DIIS REPORT 2007:9*, Danish Institute for International studies, 2007, <<https://www.files.ethz.ch/isn/35135/diisreport-2007-9.pdf>>.
- Treisman D., „Putin’s *silovarchs*“, *Orbis* 51 (1), 2007, p. 2, <<http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/treisman/Papers/silocht06.pdf>>.
- [Ukraine Today], „Death threat on Putin Critic: Chechnya’s Kadyrov posts Video of Putin Critic in Sniper’s Crosshairs“, *YouTube*, 2016 02 01, <<https://www.youtube.com/watch?v=2-XI-0-Kzfw>>.
- Wright Mills, C., *The Power Elite (New Edition)*, Oxford University Press, 2000, p. 448.

Барабанов И., «Кто и зачем убил Литвиненко», *The New York Times / Новое время*, 2007 02 12, <<http://newtimes.ru/stati/others/f5b3e9df73477af2e7a3756aa-028b09e-кто-и-зачем-убил-litvunenکو.html>>.

«Достойный уровень жизни – лучшая стратегия безопасности России», *Совет Безопасности Российской Федерации*, 2009 05 14, <<http://www.scrf.gov.ru/news/440.html>>.

Гельман В., „Transition“ по-русски: концепции переходного периода и политическая трансформация в России (1989–1996)“ („Transition“ rusiškai: perėinamojo laikotarpio koncepcija ir politinė transformacija Rusijoje (1989–1996)), *Общественные науки и современность* (Socialiniai ir šiuolaikiniai mokslai), No. 4, 1997, p. 64–81.

Дискин И., *Россия: трансформация и элиты* (Rusija: transformacija ir elitai), Элтра, 1995.

Дука А., «Трансформация местных элит (институционализация общественных движений: от протеста к участию)» (Vietinio elito transformacija (Socialinių judėjimų institucionalizacija: nuo protestų iki dalyvavimo), *Mir Rossii* 4 (2), 1995, p. 106–117.

Елизаров В., «Элитистская теория демократии и современный российский политический процесс» (Elitistinė demokratijos teorija ir politinis procesas šiuolaikinėje Rusijoje), *Polis*, No. 1, 1999, p. 72–78.

Радаев В., «Революция разnochинцев» (Skirtingų žmonių revoliucija), Заславская Т. (ed.), *Куда идет Россия? Альтернативы общественного развития* (Kur eina Rusija? Alternatyvūs visuomenės scenarijai), 1995, p. 136–140.

Радаев В. «Трансформация элит и становление национальной элиты в постсоветской России» (Elito transformacija ir nacionalinio elito Rusijoje atsiradimas), *Роль государства в развитии общества: Россия и международный опыт* (Valstybės vaidmuo visuomenės vystymuisi: Rusija ir tarptautinė patirtis), 1997, p. 207–216.

Орлов Д., «100 ведущих политиков России в июне 2016 года», *Независимая газета*, 2016 07 01, <http://www.ng.ru/ideas/2016-07-01/5_top100.html>.

SUMMARY

VLADIMIR PUTIN'S REGIME:

THE SYSTEM OF MULTI-LAYERED POWER ELITE GROUPS

There are many different explanations of how the Russia's political system, after the collapse of the USSR, is functioning. Some argue that it can be described as a strictly centralized power vertical, authoritarian or even dictatorial model. Others suggest that the basis of the system lay in the power of elite groups or media control (mediocracy).

However, the different perspectives share same assumption: the essential role in the Russian political system is played by various power elite groups; thus, their analysis helps one to understand the functioning of the regime more profoundly.

The analyses of Post-Communist Russia's elite are based on the main assumptions of the theories of power elite. It means that not only relations and interactions between various power groups are analyzed, but also the links between the concentration of power in specific groups with the post-Communist Russia transformation process. However, Russia's political system is a "black box" that is very hard to open and acknowledge. Therefore, even an analysis of the elite groups can only give partial answers to the study of its political system.

Firstly, an overview of the formation of the political elite in post-Communist Russia is presented. The main driving forces of this process are also presented. It allows the author to frame the main assumptions of the Russian power elite, especially during Vladimir Putin's rule. Based on the suggested Russia's political system explanation and the power elite grouping model, an overview of the main current actors, both systematic and outside-the-system, formal and informal, are presented. Systematic actors include actors from the closest circle of Vladimir Putin to the ones who simulate opposition forces. Meanwhile, an analysis of the actors outside the system also suggest the main means by which they are eliminated from the political system.

The author suggests a multi-layered Russia's power elite analysis model. The inner circle, which consists of individuals closest to V. Putin, is formed from the most loyal and long-lived sidekicks. They hold the most power in their hands despite their formal positions in the state. It can be understood as a "buffer zone" that absorbs the influence of other, competing elite groups. The second circle is formed from two groups. The "Politburo" involves both the actors from the inner circle and at that time the most influential players outside it. Another group is of formal officers/technocrats who do not have huge influence on the President's decisions but are needed to preserve the regime – they are implementers, not decision-makers. Finally, the last circle is formed from other players, such as controlled opposition or regional leaders.

Further, the main principles of the functioning of the regime are presented as well as the influence and rise of specific groups, such as the *siloviki*, are discussed. The deeper overview of each power circle is also presented.

All in all, the model proves the complexity and closure of V. Putin's system. However, it allows to present generalizations of the political system as such. Latest developments and the reshuffle among the members of the closest circle suggest the changes in the system are ongoing, changes which may lead a shift from a "collective Putin" to a "purely authoritarian" management. Therefore, further observations in this regard are required.